

Banca Națională a României

Restitutio

nr.2

aprilie 2002

ISSN 1582- 7550

Notă

*Lucrarea a fost realizată sub coordonarea
prof. dr. Mugur Isărescu,
membru corespondent al Academiei Române,
de un colectiv format din:
Surica Rosentuler, Sabina Marițiu, Wilhelm Salater*

Tehnoredactarea a fost realizată de Direcția Studii și Publicații

Viata și opera
lui Virgil Madgearu

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
I. Repere biografice	6
II. Viziunea lui Virgil Madgearu asupra situației și perspectivei economiei românești	10
II.1. Cadrul general al economiei românești în perioada interbelică...	10
II.2. Agricultură și cooperativă	13
II.3. Posibilitățile și limitele industrializării României	19
III. Politica monetară și sistemul bancar în viziunea lui Virgil Madgearu	26
IV. Bugetul	34
V. Creditul	38
VI. Activitatea ministerială a lui Virgil Madgearu	43
VII. Personalitatea lui Virgil Madgearu	68

Prefață

Lucrarea de față reprezintă o încercare de redescoperire și valorificare a bogatei opere teoretice și a rodniciei activității ministeriale și didactice desfășurate de unul dintre corifeii gândirii economice românești.

Virgil Madgearu a adus un suflu nou în abordarea problemelor economiei naționale din perioada interbelică, fundamentând și promovând principii moderne în domeniul finanțelor publice, creditului bancar și al politicii monetare. Concertarea politicii fiscale cu cea monetară și de credit, echilibrul bugetar, funcționarea integrată a piețelor financiare și nesustenabilitatea unui curs de schimb menținut artificial au fost câteva dintre coordonatele fundamentale ale gândirii marelui economist, a căror valabilitate nu s-a pierdut o dată cu scurgerea timpului.

De la catedră, de pe banca ministerială, de la tribuna Parlamentului sau a marilor conferințe economice internaționale, Madgearu s-a străduit întotdeauna să elaboreze și să aplice măsuri de politică economică coerente și realiste, gândite pe termen mediu și lung.

Conștientă că o mare parte dintre contribuțiile teoretice ale lui Virgil Madgearu poate și astăzi, la începutul unui nou secol și mileniu, să „proiecteze lumina adevărului asupra situațiunii noastre monetare și financiare și să înlesnească înțelegerea posibilităților de realizare a mijloacelor de însănătoșire” - așa cum îi plăcea marelui economist să definească scopul studiilor sale -, Banca Națională a României dorește să sprijine prin acest demers publicistic procesul de valorificare creatoare a operei sale. „La steaua care-a răsărit/ E o cale atât de lungă,/ Că mii de ani i-au trebuit/ Luminii să ne-ajungă” scria Mihai Eminescu cu 115 ani în urmă. Sfârșitul tragic al lui Virgil Madgearu și lunga noapte comunistă care a urmat au făcut ca lumina proiectată de scrierile sale să poată cu adevărat „abia acum luci vederii noastre”.

I. Repere biografice

Virgil Madgearu s-a născut la 27 decembrie 1887 la Galați, în familia unui mare negustor despre care Nicolae Iorga afirma că ar fi de origine macedo-română. Cursurile primare și liceale le-a urmat în orașul natal, la Liceul Vasile Alecsandri, susținând în anul 1907 examenul de bacalaureat. Evenimentele petrecute în societatea românească în acel an l-au marcat profund pe tânărul Madgearu, plecat să își desăvârșească educația la Universitatea din Leipzig, unul dintre cele mai puternice centre culturale ale vremii.

Mediul universitar german l-a influențat foarte mult, viitorul economist remarcându-se rapid prin seriozitatea și prin puterea sa de muncă. Relevant în acest sens este un episod petrecut în 1908, pe care Dimitrie Gusti l-a evocat în anul 1942. Marele sociolog român povestea cum l-a cunoscut pe Madgearu în biblioteca universității germane, cel care le-a facilitat întâlnirea fiind profesorul Karl Bücher, cunoscut pentru severitatea sa, dar care l-a descris pe tânărul său student, aflat în primul an la Leipzig, ca fiind foarte silitor¹.

În Germania, Madgearu s-a specializat în științe economice, luându-și doctoratul în anul 1911 cu lucrarea „Cu privire la dezvoltarea industrială a României” (*Zur industriellen Entwicklung Rumäniens*), obținând cel mai mare calificativ – *summa cum laudae*. Considerăm că este necesar să subliniem faptul că, în perioada studiilor universitare, Virgil Madgearu s-a aflat în contact cu mari economiști germani, promotori ai așa-numitei politici sociale, susținători ai ideii introducerii unei legi a asigurărilor muncitorești. Pe parcursul vieții, Madgearu a fost un permanent susținător al elaborării unei politici sociale coerente de către guvernele de la București, iar această preocupare își are cu siguranță punctul de plecare în anii petrecuți în Germania.

După terminarea studiilor universitare, Virgil Madgearu a plecat pentru un an în Anglia spre a-și desăvârși cunoștințele de limbă engleză. În acest timp a studiat în cadrul bibliotecii de la British Museum și, concomitent, a efectuat un stagiul de specializare într-o

¹ *apud* Vasile Malinschi, „Profesorul Virgil Madgearu” (1887-1940), București, Editura Academiei, 1975, p.17.

bancă. Astfel, el a reușit să fie la curent cu literatura economică engleză și, totodată, să capete anumite abilități profesionale pe care numai aplicarea în practică a cunoștințelor teoretice i le putea oferi.

La întoarcerea în țară, în anul 1912, Madgearu s-a stabilit la București și a fost angajat ca șef de serviciu în cadrul Casei centrale a meseriilor și asigurărilor muncitorești, un post cum nu se poate mai potrivit pentru un tânăr cu preocupări în domeniu încă din anii studenției. Datorită calităților de care a dat dovadă, după numai un an a devenit redactorul-șef al revistei editate de această instituție, „Monitorul asigurărilor muncitorești”, în care au fost publicate și primele sale studii. De altfel, trebuie subliniat faptul că el a fost cel care a militat pentru înființarea unui birou de studii în cadrul instituției, birou care a servit ulterior ca model pentru toate oficiile de studii din cadrul ministerelor cu profil economic.

În anul 1916, în urma unui concurs, Virgil Madgearu a început o nouă etapă a carierei sale, aceea de profesor în cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale. De altfel, încă din anul 1913 Madgearu încercase, fără succes, să intre în rândul corpului profesoral al academiei, atunci când concurase cu I.N. Angelescu pentru un post de profesor la catedra de istoria comerțului. După acest prim eșec tânărul economist devine, la doar 29 de ani, profesor la catedra de studiul întreprinderilor și transporturilor, specializare nou-înființată.

Izbucnirea primului război mondial îl găsește în această postură. În momentul ocupării sudului țării de către armatele germane, Virgil Madgearu s-a refugiat la Iași, unde și-a continuat activitatea de la catedră, însă cu un număr redus de studenți. Anii refugiului au însemnat o perioadă extrem de fastă, mai ales pe plan profesional, aici cunoscându-i pe cei cu care va colabora întreaga viață: Victor Slăvescu, Ion Răducanu, Vasile Pârvan, Dimitrie Gusti. Împreună cu Slăvescu și Răducanu a pus bazele revistei „Independența economică”, considerată a fi o publicație de referință pentru economiștii români din perioada interbelică. Totodată, a participat activ la crearea Asociației pentru știință și reformă socială, inițiată de Dimitrie Gusti, asociație care a devenit din 1921 Institutul Social Român. Madgearu a fost până în anul 1924 secretarul general al

institutului, dar și după această dată a continuat să fie colaborator activ al acestui prestigios organism.

După război, întreaga societate românească a fost cuprinsă de efervescență, existând credința în rândul populației că începe o nouă etapă istorică, în care trebuia ascultată nu doar elita societății, ci mai ales glasul celor mulți. Acest fenomen s-a manifestat, de altfel, pe plan european, deoarece conflagrația mondială arătase care este forța maselor populare și câtă nevoie este de participarea acestora atunci când conducătorii politici doreau realizarea unui deziderat. În România acest curent de opinie s-a manifestat prin înființarea de noi formațiuni politice și prin apariția unor personaje carismatice (vezi cazul mareșalului Alexandru Averescu). Cele mai importante forțe politice apărute pe scena românească au fost Liga Poporului (denumită mai târziu Partidul Poporului și condusă de Averescu) și Partidul Țărănesc, condus de învățătorul Ion Mihalache. Acesta din urmă, înființat în decembrie 1918, a atras în rândurile sale mai mulți intelectuali de marcă: Constantin I. Parhon, Ion Răducanu, Paul Bujor etc. De asemenea, în officiosul partidului semnau nume precum Gib I. Mihăescu sau Cezar Petrescu. Aici a apărut pentru prima dată și numele lui Madgearu, în octombrie 1919, viitorul mare economist înregimentându-se în rândurile Partidului Țărănesc. De altfel, Virgil Madgearu a devenit secretarul general al acestei formațiuni politice, funcție pe care a păstrat-o și după fuziunea din 1926 dintre Partidul Țărănesc și Partidul Național, fuziune în urma căreia a luat naștere Partidul Național-Țărănesc, una dintre cele mai importante forțe politice din România interbelică.

De-a lungul întregii perioade dintre cele două războaie Madgearu a fost deputat în Parlamentul țării. Activitatea sa politică a fost însă încununată în anii în care la conducerea României s-au aflat guvernele național-țărăniste, Virgil Madgearu făcând parte din majoritatea acestora. În noiembrie 1928 a fost instalat primul guvern al PNT, Madgearu fiind numit ministru al industriei și comerțului (10 noiembrie 1928 - 14 noiembrie 1929). Aceasta nu a reprezentat însă pentru Madgearu prima experiență în domeniul administrației centrale, deoarece în martie 1918 a ocupat, pentru o scurtă perioadă de timp, funcția de secretar general al aceluiași minister, la recomandarea expresă a lui Vintilă Brătianu, care fusese impresio-

nat de pregătirea sa economică. Tot în acest prim guvern național-tărănesc, Madgearu a îndeplinit funcția de ministru *ad-interim* la Ministerul Comunicațiilor, între 15 mai și 15 octombrie 1929. Din 14 noiembrie 1929 a devenit ministru de finanțe, portofoliu pe care l-a deținut până la 7 iunie 1930.

În cel de-al doilea guvern prezidat de Iuliu Maniu, Madgearu a fost din nou ministrul industriei și comerțului pentru o perioadă de 5 luni. Din octombrie 1930 până în aprilie 1931, a preluat funcția de ministru al agriculturii și domeniilor. În ultimele trei guverne PNT, Virgil Madgearu a ocupat fotoliul de ministru al finanțelor, într-o perioadă deosebit de grea pentru economia României, atunci când efectele crizei economice mondiale s-au făcut simțite din plin pe plan național.

După plecarea național-tărăniștilor de la guvernare Madgearu a avut în continuare o viață politică activă, încercând să contracareze mai ales acțiunile zgomotoase ale mișcării legionare, atrăgând atenția asupra pericolului potențial care plana asupra țării, anume instalarea unui regim dictatorial. Din cauza atitudinii sale intransigente, Madgearu a intrat în conflict și cu regele Carol al II-lea, care i-a fixat pentru o scurtă perioadă (22 martie - 20 aprilie 1940) domiciliu obligatoriu la Mănăstirea Bistrița.

Lupta dusă de Madgearu împotriva oricărei forme de regim autoritar i-a atras sfârșitul violent. După venirea legionarilor la putere, în septembrie 1940, amenințările la adresa vieții sale au fost tot mai dese. În pofida insistențelor apropiaților, Madgearu a refuzat să părăsească Bucureștiul pentru a se pune la adăpost din fața răzbunării legionarilor, care nu a întârziat prea mult². Astfel, la 27 noiembrie 1940 profesorul a fost răpit de la masa de lucru și transportat în pădurea Snagov unde a fost asasinat de către o echipă de legionari, în aceeași zi fiind ucis un alt mare cărturar român, Nicolae Iorga³.

² *** „Profesorul Virgil Madgearu. Evocări. Studii”, București, Editura Academiei, 1987, p.28.

³ Pentru mai multe amănunte biografice vezi Vasile Malinschi, *op.cit.*

II. Viziunea lui Virgil Madgearu asupra situației și perspectivelor economiei românești

II.1. Cadrul general al economiei românești în perioada interbelică

Consecințele primului război mondial, pe lângă multiplele suferințe și distrugerii provocate, s-au materializat în modificarea fundamentală a vieții sociale, politice și economice a României. Suprafața țării s-a dublat, ajungând la sfârșitul anului 1918 la 295 049 km². De asemenea, numărul populației a sporit într-o măsură semnificativă: 14 280 729 locuitori la recensământul din 1930, față de 7 248 061 locuitori⁴ la recensământul din 1912.

Se poate spune că de la sfârșitul primei conflagrații mondiale, țara noastră a intrat într-o nouă etapă de dezvoltare. Marea Unire, idealul mai multor generații, fusese îndeplinit, dar problemele, mai cu seamă cele noi, cu care se confruntau guvernările țării reîntregite erau cu mult mai grele decât își putuse închipui cineva. Pe plan intern trebuia desăvârșită Unirea prin unificarea întregii legislații și a aparatului administrativ central și local. Totodată, trebuiau îndeplinite reforma agrară și cea electorală, promise încă din 1917. Pe plan extern, noua configurație statal-geografică a României urma să fie recunoscută de către toate statele.

Din punct de vedere economic situația era deosebit de grea. Economia românească fusese profund afectată de operațiunile militare care se desfășuraseră pe teritoriul național; precum se știe, peste jumătate din teritoriul Vechiului Regat se aflase sub ocupația inamicului, cu toate consecințele negative pe care le implica acest fapt. Chiar din perioada neutralității (1914-1916) apăruseră primele semne ale unei crize economice, mai ales după ce Imperiul Otoman a decis închiderea strâmtorilor Bosfor și Dardanele; astfel, România nu a mai putut efectua exportul de cereale, principalul export al țării. În special pentru a face față nevoilor înzestrării armatei, a fost necesară contractarea mai multor împrumuturi interne și externe.

⁴ N.N. Constantinescu, „Istoria economică a României”, București, Editura Economică, 1998, vol.1, p.402.

Fuseseră profund afectate și finanțele statului. Evacuarea tezaurului național la Moscova, uriașă greșală politică a lui Ion I.C. Brătianu, a dezechilibrat și mai mult situația financiară precară a României, inducând și efecte psihologice defavorabile poziției leului pe plan internațional. Pentru toate statele participante, inclusiv România, războiul condusesse nu doar la degringoladă socială și administrativă, ci și la modificarea mecanismului aur, ca urmare a deprecierei puternice a banilor și a dereglării schimburilor comerciale. În plus, la București ocupanții nemți au dat drept de emisiune Băncii Generale a Țării Românești, bancă cu capital majoritar german. La această stare de lucruri s-a adăugat, după 1918, circulația rublelor (în Basarabia) și a coroanelor austriece (în Transilvania și Bucovina), ceea ce s-a materializat într-un adevărat haos monetar pe teritoriul României abia reîntregite. În decembrie 1919 se constata o circulație mult sporită a biletelor de bancă, cu 1 245 la sută în plus față de sfârșitul anului 1913, iar leul atinge o paritate de numai 1/40 din puterea sa de cumpărare antebelică pe plan intern, dar mai ales pe plan extern.

Războiul cauzase deteriorarea balanței comerciale a țării, care a antrenat deficite bugetare cronice, generate și de sistemul fiscal neadaptat⁵ la condițiile postbelice. Astfel, statul a luat împrumuturi foarte mari de la Banca Națională, care nu aveau contrapartidă în metal prețios, ceea ce a condus la un ritm intens al inflației și a făcut ca (în anul 1921) ponderea acestor împrumuturi în total circulație bănească să fie de 90 la sută. La aceasta s-a adăugat volumul mare al datoriei private în străinătate, care a cauzat o depreciere externă a leului mult peste deprecierea internă. Capacitatea de plată a României a fost slăbită și de ajungerea la

⁵ Necesara reformă fiscală postbelică l-a avut ca inițiator pe Nicolae Titulescu (ministru de finanțe la începutul anilor '20), care sesizase inechitatea impunerii fiscale – blândă cu cei bogăți și aspră cu cei săraci – ca una dintre cauzele precarității veniturilor bugetului. Inițiativa sa novatoare a fost respinsă, folosindu-se ca argument principal acela că „revoluția” fiscală propusă ar duce la „furt sau confiscare”, evident din averea celor înstăriți. (vezi Costin C. Kirițescu, „Sistemul bănesc al leului și precursorii lui”, București, Editura Enciclopedică, 1997, vol.II, pp.268-269).

scadență a bonurilor de tezaur emise de stat în valută, ceea ce a indus costuri suplimentare pentru buget.

Agricultura a continuat să rămână principala ramură a economiei românești. După ce în primii ani după război s-a înregistrat o scădere a producției, în anul 1929 producția vegetală a fost de 13,6 milioane tone, cel mai ridicat nivel din întreaga perioadă interbelică. România se afla pe primul loc în Europa la producția de porumb, pe locul patru la cea de grâu și pe locul întâi la floarea-soarelui⁶. Industria s-a dezvoltat în mod susținut de-a lungul întregii perioade interbelice, cu atât mai mult cu cât după Unire resursele de materii prime au sporit și s-au diversificat. Liberalii au fost cei care au susținut politica de industrializare a României, un rol important în acest sens avându-l Societatea Națională de Credit Industrial, constituită în anul 1923, prin care s-a derulat programul de creditare a industriei. Potrivit datelor statistice, aproximativ 60 la sută din totalul întreprinderilor industriale existente în anul 1930 fuseseră înființate după 1918, printre ele numărându-se unele dintre cele mai importante: Fabrica de sârmă de la Câmpia Turzii (1922), Uzinele Titan-Nădrag-Călan (1924), Copșa Mică-Cugir (1925), Malaxa (1926), IAR Brașov (1926) etc.⁷ De asemenea, trebuie subliniat faptul că majoritatea acestor întreprinderi fuseseră constituite cu aport majoritar de capital românesc. Capitalul străin era interesat mai ales în industria minieră și în cea petrolieră și de aceea, în anul 1924, a fost votată o lege a minelor care prevedea că, și în acest sector, capitalul românesc trebuia să fie majoritar.

Criza economică mondială a afectat și economia românească în toate sectoarele sale. Situația a fost cu atât mai grea cu cât România se afla, în momentul declanșării crizei, în plin proces de stabilizare monetară. Închiderea piețelor europene pentru cerealele românești, principalul nostru produs de export, a dus la o scădere drastică a nivelului de trai al populației, atât în mediul rural, cât și în cel urban (au avut loc trei „curbe de sacrificiu” ale salariilor

⁶ Ioan Scurtu, „Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură”, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996, p.13.

⁷ *Ibidem*, p.11.

funcționarilor publici). După traversarea crizei, economia românească a intrat într-o nouă perioadă de creștere care a culminat cu anul 1938, anul în care s-au înregistrat cele mai mari producții în principalele sectoare economice.

II.2. Agricultura și cooperarea

Deși preocupările sale inițiale au fost în domeniul industriei (vezi tema lucrării de doctorat și activitatea în calitate de redactor-șef la „Monitorul asigurărilor muncitorești”), Madgearu a devenit unul dintre cei mai fervenți susținători ai predominanței agriculturii în cadrul economiei românești. De-a lungul întregii sale activități și-a declarat încrederea în viitorul agrar al României, agricultură bazată mai ales pe perpetuarea micii gospodării țărănești.

Virgil Madgearu a analizat în mai multe din scrierile sale starea agriculturii românești interbelice și perspectivele acesteia, plecând însă întotdeauna de la o cercetare istorică. Înainte de primul război mondial repartitia pământului era total inechitabilă, deoarece „cam 5 000 de proprietari mari stăpâneau ½ din suprafața agrară și cam 1 milion de capi de familie stăpâneau restul”⁸. Economistul caracteriza relațiile dintre țărani și proprietari ca fiind, în acel moment, de natură neoiobagă. Totodată, considera că în România nu se putea vorbi de un proletariat agricol propriu-zis, ci doar de o clasă a „țăranilor parcelari, a țăranilor care stăpâneau proprietăți mici, petice de pământ, ce nu erau îndeustulătoare pentru hrana lor și a familiei lor, nici pentru a-i ocupa în chip intensiv”⁹.

După primul război mondial era absolut necesară schimbarea situației țăranimii și tocmai de aceea au fost date mai multe legi de înfăptuire a reformei agrare, acțiune pe care Madgearu a inclus-o în ceea ce a numit „ciclul revoluțiilor agrare din răsăritul și sud-estul Europei”.

⁸ Virgil N. Madgearu, „Regimul agrar. Curs predat la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale”, București, Editor Victor Hîlmu, 1929, p.50.

⁹ *Ibidem*.

Care era însă viziunea lui Madgearu asupra organizării agriculturii românești? „În agricultură nici colectivismul, nici individualismul complet nu este ducător la scop” scria el, în 1940, în, poate, cea mai importantă lucrare a sa „Evoluția economiei românești după războiul mondial”. Madgearu era adeptul teoriei economistului și sociologului rus Alexandr V. Ceaianov și susținea, ca și acesta, că forma de exploatare mare în agricultură are o serie de avantaje față de cea mică, mai ales de natură tehnică. Aceste avantaje „atingeau însă foarte repede limitele economice naturale ale mărimii optime, peste care exploatarea devine irațională”. În pofida beneficiilor de ordin tehnic, mica exploatare țărănească nu numai că nu a dispărut, ci mai mult, și-a întărit pozițiile¹⁰.

Economistul român a combătut cu hotărâre punctul de vedere al unor economiști europeni ai timpului, conform căruia reforma agrară nu s-a efectuat într-un moment oportun pentru țărani din estul Europei, deoarece aceștia erau „lipsiți de educație și mai ales nu au inițiativa de a organiza producția”¹¹. Madgearu își argumentează punctul de vedere prin faptul că „în foarte mare măsură întregul inventar și întreaga inițiativă de organizare a muncii agricole nu era la mării proprietari, nici în regimul mării proprietăți”¹².

O dată cu venirea la conducerea țării a Partidului Național-Țărănesc, în noiembrie 1928, Virgil Madgearu anunța că toate problemele cu care se confruntase agricultura României vor lua sfârșit ca urmare a unei noi politici în domeniu. El considera că principala cauză a situației în care se găsea agricultura românească era modul în care fusese concepută și aplicată reforma agrară imediat după primul război mondial. Astfel, Madgearu critica faptul că țărani au intrat în posesia pământului prin reforma agrară, dar statul nu se implicase, în același timp, nici în orga-

¹⁰ Idem, „Agrarianism, capitalism, imperialism”, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, pp.72-73; pentru teoriile lui Ceaianov poate fi consultat studiul lui Virgil Madgearu „Teoria Economiei țărănești”, în „Independența economică”, an VIII, nr.3-4, iulie-decembrie 1925, pp.1-20.

¹¹ Idem, „Regimul agrar. Curs predat la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale”, București, Editor Victor Hîlmu, 1929, p.64.

¹² *Ibidem*.

nizarea producției agricole sau a creditului agricol și nici în găsirea unor piețe de desfacere. Tocmai de aceea, principalele probleme care trebuiau rezolvate erau cele legate de protecția producătorilor agricoli în fața dobânzilor cămătărești, de organizarea transporturilor și de anularea taxelor de export la produsele agricole¹³.

În 1929 au fost adoptate două legi care aveau drept scop încurajarea agriculturii, și anume Legea pentru organizarea creditului funciar rural și a creditului agricol, respectiv Legea pentru reglementarea circulației pământurilor dobândite prin legile de împrumut. Prin cea dintâi se înființau societățile civile de credit funciar rural și de credit agricol, care aveau drept scop „să acorde credite pentru satisfacerea necesităților agriculturii și ale industriei agricole, dezvoltarea acestora, îmbunătățirea fondului și intensificarea culturii și finanțarea cumpărării de imobile rurale”¹⁴. Madgearu sublinia că prin această lege se urmăriseră trei obiective: crearea de organisme care să satisfacă cererea de credit, indiferent de formă, durată și valoare; stimularea afluxului de capital străin care să satisfacă nevoile de finanțare a agriculturii; simplificarea procedurilor legale prin adaptarea acestora la realitățile piețelor de capital străine, oferindu-se garanții și facilitându-se plasarea și mobilizarea obligațiunilor cu dobândă fixă și a celor ipotecare¹⁵.

A doua lege reglementa circulația pământurilor, una dintre cele mai controversate probleme din domeniul agricol. Prin legile de împrumut era specificat faptul că pământul astfel dobândit nu putea fi înstrăinat decât după cinci ani de la intrarea efectivă în posesie și doar după efectuarea integrală a plății (în România împrumutarea s-a făcut prin despăgubirea proprietarilor de către stat, care urma să-și recupereze banii de la noii proprietari într-un anumit interval de timp). De multe ori țăranii împrumutați doreau, mai ales din motive economice, să-și vândă lotul, însă

¹³ Idem, „Rumania’s New Economic Policy”, Londra, P.S.King & Son, 1930, p.1.

¹⁴ Constantin Hamangiu, „Codul general al României”, București, Librăria Universală Alcalay & Co, 1929, vol.XVII, p.1150.

¹⁵ Virgil N. Madgearu, „Rumania’s New Economic Policy”, Londra, P.S.King & Son, 1930, pp.8-9.

această prevedere legislativă îi împiedica. Mai mult decât atât, în 1925 liberalii au emis o nouă lege prin care erau întărite cele expuse anterior, termenul de cinci ani fiind calculat de la data eliberării titlului de proprietate și existând în continuare dreptul de preemțiune al statului. Tocmai de aceea, în 1929 s-a considerat necesar să se schimbe regimul circulației juridice a pământurilor dobândite prin împrumut, singurele condiții fiind acum ca dobânditorul să fie cetățean român care să se ocupe cu agricultura sau să fie absolventul unei școli de specialitate în domeniu, iar cel care înstrăina pământul să facă dovada punerii sale în posesie și să fi plătit integral către stat datoria rezultată din împrumut. Madgearu era de părere că prin această lege era încurajată formarea de ferme de maximum 25 ha de pământ cultivabil (limita maximă admisă pentru o familie de agricultori). În opinia sa, erau create astfel condițiile pentru îmbunătățirea producției, cât și pentru o mai bună utilizare a creditului agricol¹⁶.

Virgil Madgearu credea cu tărie că o importanță deosebită în dezvoltarea agriculturii românești o aveau învățământul de specialitate și propaganda în domeniu. Tocmai de aceea a fost unul dintre cei mai fervenți susținători ai Legii pentru organizarea învățământului agricol și casnic, precum și ai Legii pentru înființarea Academiei de Înalte Studii Agronomice. Prin noua organizare a învățământului agricol, Madgearu afirma că se puteau realiza trei obiective importante pentru viața economică a României, și anume: abandonarea învățământului agricol scolastic; ridicarea standardului acestui învățământ la un nivel profesionist, care să dea posibilitatea formării de fermieri calificați; unificarea învățământului agricol, integrarea și armonizarea acestuia cu noua politică economică a statului român¹⁷.

Acest entuziasm nu îl mai găsim însă în lucrările lui Madgearu elaborate în timpul și după marea criză economică mondială, fenomen care a afectat profund economia românească și mai ales principala sa ramură, agricultura. Într-o conferință susținută în

¹⁶ *Ibidem*, p.11.

¹⁷ *Ibidem*, p.14.

1931 la Societatea Inginerilor Agronomi, profesorul se întreba care erau căile prin care se putea ajunge la elaborarea unui program de măsuri capabil să accelereze procesul de raționalizare a producției și să asigure o valorificare maximă a produselor agricole¹⁸. Cu această ocazie, Madgearu a realizat o radiografie succintă a agriculturii românești, caracterizată prin preeminența culturii cerealelor, lipsa de uniformitate a produselor și calitatea inferioară a acestora, precum și prin randamentul foarte scăzut la hectar, la toate culturile (cel mai scăzut din Europa). Soluțiile pentru ieșirea din criză erau orientarea producției conform cerințelor pieței, restrângerea suprafețelor cultivate cu cereale în paralel cu creșterea celor destinate culturilor de leguminoase și plante industriale, folosirea cerealelor mai ales în interiorul țării, drept furaje în zootehnie, dar și îmbunătățirea producției pomicole și a celei viticole. Madgearu ataca din nou, prin acest discurs, politica guvernelor liberale, acuzate că nu au avut un program de încurajare a agriculturii. Dar problema crucială a acestei ramuri era, în opinia sa, cea a dotării tehnice. Mecanizarea agriculturii trebuia să îmbrace o formă rațională, fiind necesară implicarea statului în acordarea de subvenții pentru cumpărarea mașinilor agricole, cât și în acordarea de credite ieftine și pe termen lung. Totodată, trebuiau reduse prețul combustibilului lichid, ca și taxele vamale și de transport. Madgearu se pronunța, de asemenea, în favoarea încurajării înființării de asociații agricole, membrii acestora urmând să aibă prioritate în acordarea creditelor¹⁹.

Marele economist și om politic a considerat că una dintre cele mai importante căi de dezvoltare a agriculturii românești era cooperarea. În anul 1923, Madgearu, împreună cu Gromoslav Mladenatz au dat publicității lucrarea intitulată „Reforma cooperării” care conține, pe lângă concepțiile autorilor referitoare la această temă și un proiect de Cod al cooperării. Madgearu afirma cu această ocazie că „exploatarea agricolă țărănească îndeplinește condițiile naturale pentru ca prin organizare rațională să-și inten-

¹⁸ Idem, „Orientarea agriculturii românești”, București, Tipografia Oltenia, 1931, p.4.

¹⁹ *Ibidem, passim.*

sifice producțiunea și să dea societății maximum de bunuri./.../ Cooperăția agricolă țărănească apare astfel ca o instituție de interes social și este menită să devină un factor de transformare socială, în măsura în care se va generaliza structura agrară întemeiată pe proprietatea de muncă”²⁰.

După marea criză economică, Virgil Madgearu devine un și mai fervent susținător al cooperăției, precum și al intervenției statului în economie. Nu trebuie să uităm faptul că în perioada crizei Madgearu a fost titularul mai multor ministere, deci punctul său de vedere era unul avizat. Într-un studiu publicat în mai 1934, el făcea o scurtă analiză a situației din agricultură, considerând că aceasta era o activitate care se exercita în mod dispersat, în unități de producție numeroase și răspândite pe suprafețe întinse, „iar agricultorii țărani, în special, sunt individualiști”²¹. Acestea erau în viziunea sa principalele cauze pentru care producția agricolă se adapta cu foarte mare greutate la schimbările rapide produse în viața economică. Tot aici era identificată și cauza pentru care agricultura fusese cea mai lovită ramură a economiei de efectele crizei: „agricultorul continuă să producă și chiar intensifică producțiunea în timpul depresiei economice. Agricultorul nu poate să-și închidă exploatarea așa cum închide fabricantul uzina./.../ Agricultorul este legat cu toată ființa lui de pământ, iar elementul tradiționalist constituie un factor conducător al activității sale; de aceea el continuă să producă și chiar să sporească producțiunea în vreme de criză, socotind că prin cantitatea de producție sporită poate chiar să compenseze pagubele suferite în căderea prețurilor agricole”²².

Întrucât agricultura se dovedise a fi cel mai vulnerabil sector economic, tocmai datorită faptului că nu era organizat strict, era de competența statului să intervină pentru a raționaliza producția agricolă. Această intervenție trebuia însă făcută cu mare atenție și numai cu mijloace de convingere și nu de constrângere, cooperăția

²⁰ Virgil N. Madgearu, Gromoslav Mladenatz, „Reforma cooperăției”, București, Editura Cultura Națională, 1923, p.28.

²¹ Virgil N. Madgearu, „Economia dirijată și cooperăția” în „Independența economică”, an XVII, nr.5/mai 1934, p.132.

²² *Ibidem*.

fiind singura cale care „înlesnește organizarea și coordonarea activității agricole în raport cu conjunctura economică. O orientare a agriculturii în raport cu piața internă și externă nu poate să fie realizată decât cu ajutorul cooperăției”²³.

Forma de organizare cooperatistă a agriculturii avea, conform opiniei lui Madgearu, câteva avantaje. În primul rând, în acest mod puteau fi încheiate contracte avantajoase de desfacere a produselor agricole. Apoi, cooperăția era un mijloc convenabil de aprovizionare a agricultorilor și totodată de asigurare a creditelor necesare acestei ramuri a economiei naționale²⁴.

În concepția lui Madgearu cooperăția nu trebuia să-și restrângă sfera de activitate numai la domeniul agricol, ci era necesar ca statul să creeze un cadru în care mișcarea cooperatistă să se poată dezvolta nestingherit. În primul rând trebuia elaborat un cod al cooperăției. Căile pe care statul putea interveni erau: înzestrarea cooperăției cu un fond de rulment gratuit; subvenționarea instituțiilor cooperatiste, statul urmând să suporte, total sau parțial, cheltuielile de îndrumare, educație și control efectuate în sistemul cooperatist; intervenția în favoarea acordării de credite avantajoase cooperativelor; încheierea de contracte în condiții preferențiale²⁵.

II.3. Posibilitățile și limitele industrializării României

Virgil Madgearu a fost unul dintre cei mai fervenți susținători ai ideii că România este un stat agrar, în care industria este în mare măsură o creație artificială, impusă mai ales de interesele economice liberale. Iată ce afirma în anul 1927 într-un discurs ținut în plenul Adunării deputaților: „...trebuie să părăsim iluzia că România poate și trebuie să devină un stat industrial, continuându-se o politică de sacrificare a agriculturii în fața unei

²³ *Ibidem*, p.133.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Virgil N. Madgearu, Gromoslav Mladenatz, *op.cit.*, p.33; vezi și Niță Dobrotă, Dumitru Ciucur, „Concepția lui Virgil N. Madgearu despre cooperăție și mișcarea cooperatistă în România. Statul și cooperăția” în „Profesorul Virgil Madgearu. Evocări. Studii”, București, Editura Academiei, 1987, pp.211-227.

industrii de seră. Trebuie deci să admitem astăzi, ca un postulat al vremii, necesitatea unei noi politici social-economice, care să aibă ca orientare primatul agriculturii față de industrie”²⁶.

Madgearu se remarcă printre creatorii doctrinei țărăniste, criticând politica de modernizare a industriei românești, promovată de toate guvernele liberale aflate de-a lungul perioadei interbelice la conducerea României. Nu trebuie să se înțeleagă faptul că marele economist era total împotriva industriei. El aprecia însă că în România această ramură economică era deocamdată una „de seră”, în țară neexistând nici capitalul, nici tehnologiile și nici specialiști care să poată conduce la crearea și dezvoltarea unei industrii moderne și performante.

Virgil Madgearu considera că în România era mai potrivit să se dezvolte nu o industrie de fabrică, ci o mică industrie, bazată mai ales pe lucrul la domiciliu și pe meserii. Revelatoare pentru poziția economistului, credem noi, este lipsa oricărei referiri la industrie în lucrarea *Rumania's New Economic Policy*, elaborată în momentul guvernării național-țărăniste. Volumul nu analizează decât situația din agricultură, comerț exterior, transporturi și noua lege a minelor din 1929.

Totuși, în ultima sa lucrare și poate cea mai importantă, „Evoluția economiei românești după războiul mondial”, apărută în 1940, Madgearu a făcut o analiză pertinentă a situației industriei românești și a evoluției istorice a acesteia. Profesorul sublinia faptul că România dispunea de numeroase resurse de materii prime care nu au putut fi puse în valoare la adevăratul potențial, mai ales din cauza lipsei de capital autohton și a politicii protecționiste promovate de liberali. Capitalul străin care fusese atras în industria românească se cantonașe doar în câteva domenii, cu preponderență în industria de extracție și prelucrare a petrolului, cărbunelui și lemnului.

Într-un discurs rostit în mai 1929, la adunarea care celebra 25 de ani de la înființarea Uniunii Generale a Industriașilor din România, Madgearu luând cuvântul în calitate de ministru al industriei și

²⁶ *apud* Vasile Malinschi, „Profesorul Virgil Madgearu (1887-1940)”, București, Editura Academiei, 1975, p.72.

comerțului a expus pe scurt situația industrială a României, ca și perspectivele dezvoltării sale. După primul război mondial se crease un dezechilibru intern mult sporit față de perioada antebelică, situație datorată nu numai reîntregirii teritoriale, ci și reformei agrare. Madgearu vedea în noua situație existentă în satul românesc „începutul unei noi ere de ridicare a bunăstării materiale a țărănimii, care deschide largi perspective sporirii producției naționale”²⁷. Industria trebuia să fie ramura cu implicare directă în opera de modernizare a satelor, deoarece numai astfel se putea crea o piață care să-i absoarbă produsele. În ceea ce privește materiile prime, ministrul Madgearu aprecia că situația era cu mult mai bună decât înainte de război, mai ales ca urmare a sporirii resurselor interne de minereu de fier, baza industriei metalurgice: „În legătură cu bogățiile solului, subsolului și apelor noastre, **posibilitățile de industrializare sunt extrem de numeroase** (sbl.ns.) și nu așteaptă decât inițiativa organizată și încurajată”²⁸. Din punctul de vedere al forței de muncă, Madgearu credea că necesarul va fi acoperit mai ales ca urmare a sporului de populație și a exodului din mediul rural în cel urban. Problema capitalului industrial național putea fi rezolvată doar după ce stabilizarea începea să aibă efectele scontate și numai printr-o folosire rațională a acestuia. Afluxul de capital străin care să investească în industria românească urma să fie, după părerea sa, „considerabil sporit”.

Industria românească trebuia, de asemenea, să fie în concordanță cu tendințele de pe piața mondială, unde se promova „o concurență loială, bazată pe rezultatele progreselor raționalizării, în direcția reducerii prețului de cost și a perfecționării fabricației. /.../ Vom spune industriei: ai fost protejată, vei mai fi protejată, dar în configurația internațională economică de mâine, nu se știe dacă țara va mai putea să te protejeze, atunci când va fi silită să desființeze barierele vamale, forțată de hotărâri internaționale”²⁹.

²⁷ „Discursul d-lui V. Madgearu, ministrul industriei și comerțului”, în „Argus”, an XIX, nr.4822/11 mai 1929.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

Ca deținător al portofoliului industriei și comerțului, Virgil Madgearu și-a expus viziunea asupra metodelor care puteau sprijini industria în dezvoltarea sa. Astfel, într-o conferință susținută în noiembrie 1929 la Institutul românesc de organizare a muncii, Madgearu a insistat asupra rolului pe care îl are standardizarea în dezvoltarea ramurilor industriale ale unei economii. Reputatul economist aprecia că și industria românească trebuia să urmeze tendințele care se înregistrau pe plan mondial, și anume perfecționarea aparatului de producție prin mecanizare și automatizare, organizarea intermediară între producție și desfacere prin trusturi și cartele și raționalizarea desfacerii³⁰. Pentru ca industria națională să fie competitivă, ministrul de resort credea că erau necesare reducerea timpilor de fabricație și specializarea întreprinderilor pentru anumite produse. Slaba competitivitate a produselor românești, nu numai în domeniul industrial, ci și în cel agricol, se datora lipsei preocupărilor privind standardizarea produselor, nivelului înalt al dobânzilor și costului transporturilor, elemente care conduceau la un preț de cost ridicat, așadar la dificultăți de desfacere atât pe piața internă, cât și pe cea externă³¹.

Madgearu era de părere că statul trebuia să fie pârghia prin care să fie puse în aplicare măsurile de modernizare a producției industriale. Statul era acela care trebuia să încurajeze concentrarea industrială „în scopul specializării și reducerii prețului de cost”, să promoveze o politică de transporturi coerentă, să găsească debușee externe (pentru aceasta el afirma că erau imperios necesare înființarea unui Institut de Export și a unui Institut de Conjunctură) și tot statul trebuie să „provoace” mișcarea de raționalizare prin „modernizarea caietelor sale de sarcini și sprijinind introducerea produselor standardizate pentru nevoile sale”³². Ministrul combătea afirmațiile celor care nu credeau oportună implicarea statului în această mișcare de organizare a industriei, afirmând că „orice întârziere a raționalizării industriei ne apropie de epoca în care

³⁰ Virgil N. Madgearu, „Politica economică și raționalizarea”, în „Argus”, an XIX, nr.4978/13 noiembrie 1929, p.1.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, pp.1,3.

barierele vamale nu vor mai putea constitui protecție fără grijă a industriei. Ideea – care pare a fi o utopie – privind statele unite economice ale Europei, poate deveni mâine o realitate și e în interesul producției naționale ca în acel moment să se găsească în condițiuni similare cu cele ale altor state”³³. Nimic mai actual!

Politica industrială promovată de guvernele național-țărăniști a fost permanent criticată de opoziția liberală și de aceea, periodic, Virgil Madgearu răspundea acestor critici. Într-o astfel de intervenție, din ianuarie 1930, afirma că situația industriei românești era dezastruoasă din cauza sistemului comenzilor de stat promovat de liberali, singurele întreprinderi care aveau o situație relativ bună fiind întreprinderile furnizoare ale statului. Comenzile efectuate de către guvernele liberale nu aveau, așa cum afirma Madgearu, nici o acoperire bugetară și de aceea guvernul din care făcea parte a fost nevoit să plătească în perioada noiembrie 1928 - ianuarie 1930, 5 miliarde lei datorii ale statului către industriile sale furnizoare. În calitate de ministru al industriei și comerțului a încercat să promoveze o altă politică, introducând „ca principiu absolut limitarea comenzilor industriale la sumele reale pe care le putem plăti./.../ Am făcut totul pentru încurajarea până la limita extremă a industriei naționale și n-am avut decât o singură preocupare: să nu comandăm peste capacitatea de folosință reală și peste capacitatea de plată”³⁴.

Ca membru al guvernelor național-țărăniști Virgil Madgearu a elaborat și promovat de-a lungul timpului mai multe legi, dar cele mai importante pentru industria românească au fost desigur Legea pentru exploatarea minelor din 28 martie 1929 și Legea pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice din 16 martie 1929. Regimul resurselor subsolului românesc era deja reglementat prin Legea minelor din 1924, act prin care se proclama dreptul statului de proprietate asupra zăcămintelor miniere, precum și asupra bogățiilor de orice

³³ *Ibidem*.

³⁴ „Declarațiile d-lui Virgil Madgearu despre politica economică și financiară a guvernului”, în „Argus”, an XX, nr.5052/15 februarie 1930, p.1.

natură ale subsolului. Prin această lege a fost instaurată prioritatea capitalului românesc în întreprinderile de exploatare a subsolului, 55 la sută din capitalul societăților de exploatare trebuind să fie autohton, iar majoritatea membrilor consiliilor de administrație, cetățeni români. Național-țărăniștii le-au reproșat liberalilor că, din cauza politicii pe care au promovat-o, au frânat aflusul de capital străin, cercurile financiare externe acuzând tratamentul de inegalitate instituit prin legislația liberală în domeniul economic. După venirea la conducerea României a Partidului Național-Țărănesc s-a adoptat principiul „porților deschise” față de capitalul străin, considerându-se că în condițiile insuficienței de capital românesc, suportul financiar străin „era necesar și avantajos pentru punerea în valoare a bogățiilor naturale și completarea utilajului național”³⁵. Mergându-se pe acest principiu, prin Legea minelor din 1929 au fost eliminate toate restricțiile impuse investitorilor străini prin vechea legislație liberală. Politică promovată prin legea minelor a fost obiect de permanentă înfruntare între cele două forțe reprezentative de pe scena politică românească, liberalii reproșându-le permanent național-țărăniștilor faptul că au favorizat acapararea de către capitalul străin a unor ramuri strategice ale industriei românești, așa cum era industria petrolieră.

Prin Legea pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice, Madgearu afirma că „a redat Statului beneficiile reale, care i se cuveneau din exploatarea bunurilor lui”³⁶. Ca și Victor Slăvescu, cunoscutul economist liberal, și Virgil Madgearu a fost preocupat de determinarea exactă și de exploatarea rațională a avuției statului român. Există o lege a comercializării bunurilor statului din 1924, lege pe care Madgearu o critica pentru că, în conformitate cu prevederile sale, avuțiile statului nu erau exploatare pe baza unei autonomii financiare, administrative și tehnice, ci erau exploatare sub formă de regii

³⁵ Virgil N. Madgearu. „Politica comerțului exterior. Perioada 1920-1938”, în „Enciclopedia României”, vol.IV, București, Imprimeria Națională, 1943, p.440.

³⁶ Idem, „Protejarea industriei naționale trebuie să ducă la ieftinirea vieții”, în „Argus”, an XX, nr.5150/18 iunie 1930, p.1.

administrative, situație caracterizată ca fiind „vegetativă și păgubitoare”³⁷. Prin legea din 1929 s-a avut în vedere organizarea și administrarea pe baze comerciale a bogățiilor statului care au fost inventariate pentru prima dată cu această ocazie. Astfel, toate bunurile statului puteau fi exploatate prin arendare, închiriere, concesiune sau înființarea de regii publice comerciale (regiile autonome), regii cooperative sau regii mixte. Această organizare de exploatare a bunurilor statului a rezistat, formal cel puțin, până în anul 1950 când legea în discuție a fost abrogată.

Limitele industriei românești erau, în concepția lui Madgearu, legate de starea agriculturii. Deoarece agricultura românească era structurată în „unități economice cvasi-autarhice având un contact restrâns și ocazional cu piața”, nu putea absorbi produsele industriei naționale decât într-o mică măsură și de aceea expansiunea industrială avea un caracter lent și neregulat, în funcție de „conjunctura agricolă și alte împrejurări (presiunea fiscală, gradul de îndatorare etc.)”³⁸.

³⁷ Idem, „Pentru apărarea avuției statului. Trei discursuri parlamentare”, f.l., f.a., 1934, p.4.

³⁸ Idem, „Evoluția economiei românești după războiul mondial”, București, Editura Științifică, 1995, p.137.

III. Politica monetară și sistemul bancar în viziunea lui Virgil Madgearu

La Conferința monetară și economică internațională care a avut loc la Londra în 1933, Madgearu a prezentat, în calitate de conducător al delegației române, un set cuprinzător de propuneri privind „o revizuire a organizației și mai ales a condițiilor de funcționare a băncilor de emisiune”³⁹ din statele în care agricultura deținea o poziție dominantă în ansamblul activității economice. Aceste propuneri urmăreau, în viziunea profesorului Madgearu, să concure la stabilirea unei „perfecte legături între structura economică a țărilor agricole și rolul atribuit băncilor de emisiune din aceste țări”, întrucât „direcțiunea mișcării organizației de credit a unei țări este imprimată de banca de emisiune”.

O primă categorie de propuneri avea în vedere efectuarea unor modificări ale prevederilor statutare privind operațiunile active ale băncilor de emisiune. Aceste modificări vizau:

- extinderea operațiunilor de avansuri pe *warante*;
- asimilarea scontului warantelor cu scontul efectelor comerciale;
- admiterea la scont a efectelor agricole (efecte ce se referă la operațiunile comerciale ale agricultorilor), cu scadența la 9 luni, într-o proporție de circa 50 la sută din portofoliul comercial total;
- includerea operațiunilor pe piața liberă în cadrul operațiunilor normale ale băncilor centrale;
- posibilitatea ca banca centrală să practice rate ale dobânzii diferențiate pe categorii de efecte scontate (agricole sau *warante*), pentru a putea susține astfel agricultura;
- autorizarea băncii centrale pentru angajarea în operațiuni de cumpărare de titluri de stat sau bonuri ipotecare garantate de stat, în limita unei sume egale cu „de trei ori capitalul social și rezervele băncii”.

³⁹ Idem, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.153.

A doua categorie de propuneri era consacrată modificării prevederilor referitoare la acoperirea emisiunii și a angajamentelor la vedere ale băncii de emisiune și urmărea două direcții majore:

- reducerea sezonieră a procentului acoperirii;
- întărirea acoperirii finanțării agriculturii cu ajutorul unor credite externe cu dobânzi reduse.

Totodată, Virgil Madgearu a promovat cu asiduitate, încă de la începutul anilor '30, ideea creării unui organism monetar internațional, prefigurând, într-o remarcabilă abordare vizionară, funcțiile pe care avea să le îndeplinească în perioada postbelică Fondul Monetar Internațional. Atât în cărțile sale, cât și în numeroase discursuri pe care le-a susținut în Parlament sau la reuniuni economice și financiare internaționale, în calitate de reprezentant al României, marele economist s-a pronunțat pentru întemeierea unei astfel de instituții. „Noi credem într-o acțiune internațională, pentru a asigura stabilitatea mai repede a monetelor naționale și pentru a înlesni schimburile internaționale. În acest sens, noi nu putem să renunțăm la soluția creării fondului internațional monetar, pe care a elaborat-o conferința de la Stresa; pentru că noi ne dăm seama că nu se va putea recurge repede la piețele de capitaluri externe și că numai dacă va exista un asemenea fond monetar internațional, din care să se poată alimenta cu ușurință băncile de emisiune, în momentul când prin străduințele noastre vom echilibra bugetele și va trebui să ne gândim la consolidare, vom putea găsi mijloace ieftine, fără să grevăm bugetele statelor noastre cu noi împrumuturi scumpe, cu cari să consolidăm moneda națională”⁴⁰.

Madgearu a fost un susținător fervent al necesității stabilizării monetare din 1929 și un adversar declarat al politicii de revalorizare a leului pe care au promovat-o liberalii în anii '20. El considera „planul de revalorizare și deflațiune” elaborat de Vintilă Brătianu în 1925, în calitate de ministru de finanțe, ca fiind construit în mod „precipitat”, pe baza unei concepții economice funda-

⁴⁰ Idem, „Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice”, București, Monitorul Oficial, Imprimeria Centrală, 1933, p.37.

mental greșite și generator de consecințe nefaste pentru economia națională. Aplicarea acestui plan de către guvernele liberale a condus, în viziunea sa, la destrămarea echilibrului, oricum fragil, dintre puterea de cumpărare internă și cea externă a monedei naționale, decalajul dintre acestea accentuându-se substanțial. Menținerea cu orice preț a cursului de schimb al leului la un nivel conjunctural, evident nesustenabil pe termen mediu și lung, a epuizat, mai ales în prima parte a anului 1928, rezervele valutare ale Băncii Naționale. Plafonarea la un nivel stabilit arbitrar în planul de revalorizare din 1925 a emisiunii monetare „care nu putea fi depășit sub nici un cuvânt, nici chiar pentru cumpărarea de devize sau aur de către Banca Națională” a fost „viciul capital”, care a determinat până la urmă eșecul acestei acțiuni. În opinia lui Madgearu, autorizarea acordată băncii centrale, în luna iulie 1928, pentru a depăși plafonul de emisiune, în vederea achiziționării de devize, a reprezentat o măsură necesară, dar extrem de tardivă.

Nu doar conduita urmată de politica monetară în această perioadă este considerată a fi inadecvată situației economice a țării, ci și politica bugetară. Situația finanțelor publice era mult mai gravă decât indicau datele oficiale, Madgearu susținând că, printr-o abordare bugetară eronată și nerealistă, ba uneori chiar și „prin anume practici nepermise”, deficitele bugetare reale apăreau în documentele oficiale drept excedente.

În viziunea sa, guvernarea liberală din perioada 1924-1928 a consemnat dezorganizarea creditului pe termen lung, prin devalorizarea înscrisurilor funciare și lipsa preocupării pentru o politică de creditare a agriculturii care să fie în consonanță cu noua structură a proprietății rezultată după reforma agrară din 1921.

Tensiunile majore din economia națională, care au fost provocate prin acumularea acestor deficiențe grave de politică economică, au făcut ca în momentul începerii pregătirilor pentru stabilizarea leului premisele necesare îndeplinirii cu succes a acestei acțiuni să nu fie nici pe departe asigurate. Astfel, în 1928, deficitul bugetar era considerabil, stocul de devize al băncii centrale fusese practic epuizat, balanța comercială înregistrase un sold negativ, iar balanța de plăți se echilibrase doar ca urmare a unor credite pe termen scurt

și a devizelor cedate de Banca Națională. Această suprapunere nefericită a unor parametri macroeconomici defavorabili este explicată de Madgearu prin „acțiunea combinată a stimulării importului și a stânjenirii exportului, sub influența simultană a disparității prețurilor și a recoltei deficitare din 1928”⁴¹. În acest context, se impunea o schimbare radicală de politică economică, întrucât „politica de revalorizare, posibilă atât timp cât excedentul balanței comerciale îngăduia Băncii Naționale obținerea devizelor necesare susținerii cursurilor și atât timp cât producția îi pune la dispoziție devizele provenind din creditele externe, devenea imposibilă la primul deficit al acestei balanțe”⁴².

Madgearu aprecia că „stabilizarea leului apare, în această lumină, ca un pas forțat, deoarece ea n-a urmat unei epoci de prestabilizare, în care să se fi pus bazele reale ale unei stabilizări de fapt, astfel încât să fi fost numai consacrarea legală a unei situațiuni reale”⁴³. Amânarea stabilizării nu era însă posibilă, în favoarea ei pronunțându-se deschis majoritatea covârșitoare a opiniei publice românești. Astfel, „ea era cerută de negustori, dornici de siguranță în tranzacții, de industriași, dornici să-și pună ordine în bilanțuri, de importatori și exportatori, nerăbdători să nu mai piardă din vânzarea produselor de export în perioada deprecierei sezonale a schimbului și din cumpărarea produselor de import, în perioada urcării lor corespunzătoare”⁴⁴.

Condițiile în care a fost contractat împrumutul extern necesar înlăturării stabilizării – așa-numitul „împrumut al stabilizării” – au fost defavorabile statului român, dată fiind conjunctura în care se afla piața internațională de capital. Madgearu considera că guvernul liberal, care a pregătit stabilizarea, a amânat nepermis de mult abordarea acestei probleme de maximă importanță pentru situația economică a țării. Totodată, Madgearu aprecia ca total nerealistă

⁴¹ Idem, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.20.

⁴² *Ibidem*, p.20.

⁴³ *Ibidem*, p.22.

⁴⁴ *Ibidem*, p.21.

tentativa liberalilor de a reforma economia națională fără participarea capitalului străin. Întrucât „țările agricole n-au putut trăi niciodată fără a fi fecundate în fiecare an de aflusul capitalurilor străine”⁴⁵, Madgearu avea convingerea că „întârzierea de a face apel la concursul capitalului străin la timpul nimerit – din partea unei țări care, prin structura ei economică, era în mod fatal obligată, în era economiei mondiale, să folosească creditul extern și capitalurile străine – nu a făcut decât să întârzie momentul operațiunii și să ne pună în situațiunea de a fi constrânși să acceptăm un împrumut în condițiuni mult mai grele decât ar fi putut fi realizat cu câțiva ani înainte”⁴⁶. Repetarea obsesivă a cuvântului „întârziere” evidențiază cât de dezamăgit a fost Madgearu de faptul că tergiversarea pregătirii și adoptării acestei măsuri, de a cărei necesitate era conștient de multă vreme, a făcut ca efectele acesteia să nu fie decât parțial la înălțimea așteptărilor, iar costurile să fie mult mai ridicate decât se anticipa.

În anii ‘30, Madgearu s-a manifestat ca un adversar hotărât al formelor fără fond în politica monetară. În cartea sa ”Drumul echilibrului financiar” a făcut unele afirmații extrem de tranșante, care merită a fi comentate și analizate din perspectiva conjuncturii economice a perioadei respective :

„Iluzia parității actuale trebuie pierdută” (p.84);

„A nu voi nici deflație, nici devalorizare, înseamnă a transpune termenii problemei monetare în quadratura cercului” (p. 97);

„Politica devizelor trebuie să părăsească caracterul ei rigid și factice și să adopte forme suple și adaptate realităților. Ea trebuie să înceteze a fi un scop în sine, un fetiș al unei monede stabile formal și instabile în fapt, și să se transforme într-un instrument care, consacrand deprecierea în fapt a cursului schimbului, să promoveze interesele producțiunii naționale și să contribuie la realizarea unei balanțe comerciale active” (p.119).

⁴⁵ Idem, „Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice”, București, Monitorul Oficial, Imprimeria Centrală, 1933, p.11.

⁴⁶ Idem, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, pp.24-25.

Madgearu solicita autorităților abandonarea politicii bazate pe menținerea forțată a unui curs de schimb evident supraevaluat al monedei naționale. Prin recunoașterea deprecierei *de facto* a leului putea fi stimulată expansiunea exporturilor și, până la urmă, ”intensificarea producției naționale”. Profesorul considera exagerate temerile unor specialiști în domeniu referitoare la consecințele în planul evoluției prețurilor pe care le-ar putea provoca o astfel de măsură. În viziunea sa, bazată atât pe teoria economică, cât și pe experiențele monetare ale altor țări, prețurile nu variază, în ansamblul lor, direct proporțional cu mișcările cursului de schimb, iar creșterea lor potențială nu atinge în nici un caz nivelul deprecierei monedei naționale. Madgearu recomanda soluția unei depreciere lente a leului, pentru a evita o ruptură bruscă, care ar genera dificultăți majore în administrarea finanțelor publice.

Influențat de lucrarea de referință a lui Xenofon Netta „Banca Națională a României”⁴⁷, a cărei valoare științifică a evidențiat-o în repetate rânduri, Madgearu a evaluat critic politica de rescont promovată de Banca Națională, mai ales în anii premergători izbucnirii primului război mondial, considerând că ”...creditul ieftin al institutului de emisiune a folosit băncilor mari și nicidecum producătorilor. În zadar s-au luat măsuri pentru limitarea nivelului dobânzilor la băncile cari se bucurau de creditele de rescont ale institutului de emisiune. Aceste măsuri s-au arătat a fi iluzorii, căci băncile private au găsit totdeauna mijloace pentru a ocoli limitele impuse. Situațiunea aceasta era cu atât mai înlesnită cu cât Banca Națională acorda creditele sale mai ales băncilor din București”⁴⁸. Unele îmbunătățiri survenite în politica de repartizare a creditelor de rescont în perioada interbelică sunt evidențiate de Madgearu, care însă își menține punctul de vedere privind necesitatea unei finanțări mai echilibrate a economiei naționale, mai ales în profil teritorial. „Cu toate că în privința repartizării creditelor s-a trecut la un sistem nou de împărțire mai just, pe

⁴⁷ Xenofon Netta, „Die Rumänische Nationalbank”, Leipzig, A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung, 1929.

⁴⁸ Virgil N. Madgearu, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.132.

regiuni, totuși s-a continuat [...] a se protegii în primul rând marile bănci din București, care – având să ducă povara întreprinderilor finanțate de ele în epoca de inflație și de febră industrială din anii imediat de după războiu – nu au corespuns întru nimic așteptărilor ce institutul de emisiune își pusese în ele în ceea ce privește aprovizionarea cu credit a economiei naționale”⁴⁹.

Intransigent și dornic să „proiecteze lumina adevărului asupra situațiunii noastre monetare și financiare” și să „nu mai îngăduie nici o rătăcire de la cercetarea obiectivă a datelor problemei”, Madgearu a recurs la analize comparative extrem de relevante. Valorificarea învățămintelor experiențelor monetare ale altor țări a fost o preocupare statornică a marelui economist, care a studiat amănunțit evoluțiile monetar-valutare din unele state industrializate, în special Anglia, Statele Unite, dar și cele înregistrate în țări din Europa Centrală și de Est, oprindu-se cu precădere asupra Austriei, Ungariei, Cehoslovaciei și Iugoslaviei.

„Nu putem găsi o orientare mai sigură pentru alegerea metodei de îndrumare spre soluționarea definitivă a problemei monetare de la noi decât cea care se desprinde din experiența noastră și din experiențele monetare, de neobișnuită amploare, din ultimii ani în alte țări. [...] De bună seamă, toate aceste experiențe monetare sunt un reflex al efectelor crizei mondiale asupra diferitelor economii naționale”⁵⁰ aprecia reputatul economist în anul 1935, bazându-se pe o analiză, remarcabilă prin rigurozitate și rafinament, a obiectivelor, instrumentelor și tehnicilor utilizate – cu mai mult sau mai puțin succes – în politica monetară a diverselor state pe parcursul perioadei interbelice.

De asemenea, importanța acordată rolului factorului psihologic în conducerea politicii monetare este remarcabilă. Madgearu sublinia cu acuitate necesitatea pregătirii adecvate a publicului pentru ca acesta să recepteze nedistorsionat deciziile și măsurile adoptate de banca centrală. În opinia sa, era crucial ca „întreaga serie de măsuri ce trebuie luate în domeniul monetar să țină seama de importanța

⁴⁹ *Ibidem*, pp.132-133.

⁵⁰ *Ibidem*, p.91.

factorului psihologic. În caz contrar, dacă măsurile delicate ce se impun în domeniul monetar ar fi luate într-o atmosferă de neîncredere, determinată de exemplu de teama de inflație, prima afirmare a recunoașterii deprecierei monetare ar putea produce o urcare a prețurilor interne, chiar peste cota de depreciere a schimbului”⁵¹. Pentru ca măsurile de politică monetară să se concretizeze în rezultatele dorite de autorități, se impunea ca „acțiunea asupra factorului monetar să se facă la ceasul potrivit, să nu se producă în mod precipitat și să nu scape de sub influența conștientă a conducătorilor politicii monetare, astfel încât să nu se producă fenomene de panică, de natură să împiedice evoluția normală a factorilor economici și financiari”⁵².

⁵¹ *Ibidem*, p.288.

⁵² *Ibidem*, p.289.

IV. Bugetul

În viziunea lui Virgil Madgearu, adept convins al ideii echilibrului bugetar, „toate bolile monetare încep de la buget”⁵³. Această formulare concisă și categorică sintetizează foarte bine concepția sa privind interacțiunea dintre politica fiscală și cea monetară. Peste mai mult de o jumătate de secol, profesorul american Nouriel Roubini⁵⁴ îl parafraza pe Milton Friedman, susținând că ”inflația este întotdeauna și pretutindeni un fenomen fiscal”⁵⁵.

Puse în paralel, argumentațiile celor doi economiști – ambii cu preocupări atât în domeniul teoriei economice, cât și al aplicării sale efective la nivelul politicilor guvernamentale – evidențiază aceeași înțelegere profundă a funcționării celor mai adânci resorturi ale macroeconomiei, dincolo de coordonatele temporale și geografice care îi separă. Madgearu nota în 1935: „Deficitele bugetare care s-au succedat de fapt continuu după război, luând o înfățișare de o excepțională gravitate în ultimii cinci ani de criză, prezintă un caracter de cronicitate. Ele nu constituie o primejdie numai prin aceea că dovedesc lipsa de mijloace pentru normala funcționare a statului. Ceea ce accentuează efectul lor amenințător este, pe de o parte, influența nefastă ce o are amânarea plăților statului pentru furniturile necesare serviciilor publice, asupra mersului întreprinderilor particulare și asupra organizației de credit, iar, pe de altă parte, imposibilitatea de a acoperi deficitele bugetare prin recurgerea la creditul pe termen scurt, pe piața internă de capitaluri, de unde rezultă un pericol de inflație, statul fiind silit, în cele din urmă, să facă apel la creditul Băncii Naționale”⁵⁶. Madgearu a

⁵³ Idem, „Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice”, București, Monitorul Oficial, Imprimeria Centrală, 1933, p.12.

⁵⁴ Nouriel Roubini, profesor de economie la *New York University*, cercetător la *National Bureau of Economic Research*, este unul dintre cei mai influenți macroeconomiști americani contemporani, deținând succesiv, în perioada 1998-2001, poziții importante în cadrul Comitetului consilierilor economici de la Casa Albă și Trezoreriei SUA.

⁵⁵ Nouriel Roubini, „The Case Against Currency Boards: Debunking 10 Myths About the Benefits of Currency Boards”, <http://www.stern.nyu.edu/globalmacro>, New York, 1998.

⁵⁶ Virgil N. Madgearu, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.173.

realizat o demonstrație teoretică extrem de coerentă și convingătoare a imposibilității asigurării unei stabilități durabile a monedei naționale convertibile în absența echilibrului bugetar. „Persistența dezechilibrului bugetar are urmări nefaste pentru viața noastră economică și socială și amenință în mod serios capacitatea de acțiune națională a Statului nostru. Dacă această problemă preocupă în grad superlativ chiar statele cari pot învinge dificultățile financiare prin apel la rezervele de capital, cu atât mai mult trebuie să ne preocupe pe noi, cari nici nu suntem în măsură să acoperim deficitul prin împrumuturi interne și cari avem experiența acoperirii deficitelor dinaintea de 1928 prin împrumuturi externe, încheiate în condițiuni apăsătoare./.../ Îndeosebi în vremuri de dezechilibru, bugetul, moneda și creditul se condiționează în mod reciproc. Nu se poate tinde spre un nou echilibru financiar solid și durabil decât printr-o acțiune coordonată asupra acestor trei elemente fundamentale: moneda, creditul și bugetul, în concordanță cu structura și cu nevoile economiei naționale”⁵⁷.

Nouriel Roubini scria în 1998: „În fața unui deficit structural, încercarea de a reduce inflația prin emiterea de obligațiuni mai degrabă decât prin emisiune monetară conduce la o majorare a datoriei publice care va forța guvernul ca, la un anumit moment în viitor (când se atinge plafonul datoriei), să recurgă la monetizarea deficitului, ceea ce va genera inflație. Astfel, inflația constituie un fenomen fiscal, iar evitarea ei nu este posibilă atât timp cât nu este soluționată problema deficitului bugetar structural: tentativele de diminuare a inflației curente prin emiterea de obligațiuni implică o majorare viitoare a nivelului prețurilor, care se va produce atunci când capacitatea autorităților de a se îndatora se epuizează și guvernul este obligat să se reorienteze către finanțarea monetară a deficitului. În consecință, cauza imediată a inflației ridicate este întotdeauna monetară, întrucât inflația este asociată cu rate înalte de creștere a agregatelor monetare, dar adevărata cauză structurală a persistenței inflației ridicate este de cele mai multe ori un deficit fiscal care nu este eliminat prin reduceri ale

⁵⁷ *Ibidem*, pp.3-4.

cheltuielilor guvernamentale sau/și creșteri ale taxelor (altele decât cele de tipul seniorajului)»⁵⁸.

Madgearu acorda o atenție specială problematicii raționalizării și controlului cheltuielilor publice. Una dintre tezele pe care le susținea cu ardoare era aceea a permanentizării preocupării pentru asigurarea unui echilibru bugetar robust. „Nu numai în timp de criză, dar și în epoci de prosperitate se impune o politică de cheltuieli adecvată importanței și urgenței nevoilor publice. De obicei însă opinia publică se ocupă de problema aceasta în timp de criză, când se cer economii și în bugetul Statului, pentru ca /.../ să se asigure echilibrul. În asemenea împrejurări, în locul unei raționalizări a cheltuielilor, se procedează adeseori la tăierea creditelor bugetare fără metodă – numai pentru reducerea cifrei bugetare la minimum posibil – și rezultatul nu poate întârzia: serviciile publice nu mai pot funcționa în mod normal. Prin suprimarea unor cheltuieli absolut indispensabile, unele servicii de Stat încetează de a mai da randamentul util, întreținerea insuficientă a instalațiilor amenință cu deteriorarea și lipsa de dotare, pentru consumul de materiale strict necesar, paralizază orice efort. Asemenea „economii” se transformă repede în risipă”⁵⁹. Astfel s-a întâmplat în România interbelică, lipsa de consecvență în politica guvernamentală conducând la alternarea perioadelor de fiscalism forțat cu intervale caracterizate prin degrevări excesive, cu consecințe nefaste asupra stării finanțelor publice.

Madgearu recomanda abandonarea acestei iluzorii politici de economii și punerea bazelor unei „politici reale de economii”, care să se realizeze în mod organic, asigurând astfel o dimensionare cât mai judicioasă a cheltuielilor publice. În acest scop se impunea promovarea unei simplificări a organizării serviciilor publice, ale cărei principale direcții de acțiune erau, în viziunea lui Madgearu, următoarele:

- reducerea la strictul necesar a funcțiilor exercitate de către stat printr-o lege de organizare a ministerelor;

⁵⁸ Nouriel Roubini, *op.cit.*

⁵⁹ Virgil N. Madgearu, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.228.

- fixarea unor plafoane privind efectivele armatei, jandarmeriei, magistraturii și corpului didactic pe o perioadă de cinci ani, în raport cu posibilitățile bugetare existente;
- descentralizarea serviciilor și raționalizarea administrației locale prin concentrarea județelor.

Abordarea proactivă a marelui economist se deosebea fundamental de atitudinea pasivă a principalilor economiști contemporani lui. Dezamăgit, Madgearu nota în 1935 că „atitudinea de pasivitate, care constă în a afirma că nu se poate nădăjdi într-o însănătoșire a situațiunii finanțelor publice câtă vreme domnește depresiunea și dezechilibrul în economia privată, este condamnabilă”⁶⁰, întrucât „asanarea finanțelor Statului nu se va putea realiza, în împrejurările actuale, decât dacă se va duce o politică convergând spre același scop, atât pe terenul economic, cât și pe cel monetar și al finanțelor publice”⁶¹.

⁶⁰ *Ibidem*, p.285.

⁶¹ *Ibidem*.

V. Creditul

Virgil Madgearu a fost extrem de preocupat de modernizarea creditului bancar românesc. Conștient că țara se confrunta în prima parte a anilor '30 cu o adevărată criză a creditului, el s-a străduit cu o remarcabilă asiduitate să-i identifice cauzele de fond și să ofere soluții viabile. „N-am fost capabili să ne construim un sistem de credit adecvat structurii noastre social-agrare, după împrumutarea. Banca Națională a continuat să-și păstreze structura dinainte de război, în dezacord complet cu nevoile de credit ale unei țări agricole. În aceste condițiuni, Banca Națională nu a putut conduce curentele de credit pentru asigurarea alimentării normale a economiei noastre naționale. Mai mult decât atât, ea n-a putut exercita nici o influență asupra nivelului dobânzilor care au atins limite cămătărești, cu consecințe dezastruoase pentru lumea producătorilor și cu rezultatul final al dezagregării organizării de credit, care în țara noastră a luat în timpul crizei actuale proporții formidabile, în comparație cu celelalte țări. În genere, între posibilitățile de credit ale agriculturii și cele ale industriei și comerțului există o disproporție, menită să adâncească discordanța dintre liniile de evoluție ale celor două ramuri de producție națională, care în loc să se completeze și să se stimuleze reciproc, se împiedică una pe alta, în mersul lor firesc. Urmarea acestei dezvoltări anormale a sistemului nostru de credit a fost slaba rezistență pe care a opus-o fenomenelor crizei din ultimii ani și proporțiile formidabile ale prăbușirilor bancare, care au constituit o adevărată catastrofă. Statul a fost nevoit să intervină în repetate rânduri pentru asanarea creditului”⁶². Aceste intervenții frecvente au fost considerate extrem de periculoase de către Madgearu, care a atras atenția, în repetate rânduri, că este imperios necesar „să se pună capăt acestei situațiuni anormale”, care, pe lângă faptul că implică un efort financiar considerabil, împovăraător pentru contribuabili - deoarece „nu intră în căderea statului de a acoperi din contribuția cetățenilor zece miliarde de lei pagube realizate de institutele de credit particulare, creează și condițiile pentru ceea ce astăzi numim *hazard moral*. Repetarea la intervale atât de scurte a

⁶² *Ibidem*, p.6.

intervenției statului pentru asanarea sistemului de credit este un indiciu al unor slăbiciuni congenitale ale acestuia, care decurg din nepotrivirea între structura social-economică a țării noastre și organizarea creditului. Dacă întâia oară s-a putut crede că aportul financiar al statului poate salva organizațiunea existentă a creditului, repetarea acestei erori ar putea fi fatală”⁶³.

Madgearu aprecia că dobânzile excesiv de ridicate practicate de bănci au condus practic la anularea posibilității micilor producători de a contracta credite pentru a-și finanța activitatea. Rigiditatea dobânzilor înalte are mai multe explicații. „În perioada de inflațiune s-au dezvoltat dobânzi enorme - ca rezultat al temerei față de perspectiva unei noi devalorizări și a imposibilității de a vedea clar situațiunea datoriilor și valoarea garanțiilor oferite. În perioada de deflațiune nivelul dobânzilor a fost menținut”⁶⁴. Totodată, s-a diminuat capacitatea de creditare din partea băncilor, în paralel cu sporirea excesivă a numărului acestor instituții. La nivelul unor bănci au avut loc creșteri substanțiale ale „cheltuielilor de administrație și acordarea unor procente ridicate pentru depozite, pentru atragerea lor”⁶⁵. Dezorganizarea pieței înscrisurilor funciare a generat, la rândul său, substituirea „forme normale de credit ipotecar prin forme anormale (credit bancar sau particular cu dobânzi urcate și pe termen scurt)”⁶⁶.

Virgil Madgearu se pronunța pentru înfăptuirea unei reforme radicale a organizării creditului bancar în România, susținând că se impune a se acorda prioritate finanțării agriculturii și a anumitor ramuri industriale. „Tendința supremă a politicii noastre economice trebuie să meargă spre desăvârșirea idealului de stat agrar-industrial, îmbrățișând întreaga agricultură și neîncurajând în afară de industriile strâns legate de apărarea națională decât industriile a căror rentabilitate este asigurată prin condițiunile naturale de dez-

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Idem*, „Criza de credit în România”, în „Argus”, an XX, nr.5204/20 august 1930, p.3.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

voltare puse la dispoziția lor de clima și pământul țării”⁶⁷. În vederea promovării agriculturii și a industriilor legate de aceasta, Madgearu propunea ca sistemul bancar să își revizuiască politica de creditare, orientându-se cu predilecție către satisfacerea nevoilor de finanțare ale țărănimii. Creditele pe termen scurt urmau să fie destinate preponderent valorificării cerealelor și procurării semințelor și îngrășămintelor, cele pe termen mediu - cumpărării de utilaje și animale, în timp ce prin împrumuturi pe termen lung s-ar fi asigurat finanțarea construcțiilor și a achizițiilor de terenuri agricole. Casa de Economii, băncile populare, Creditul Ipotecar Agricol și Creditul Funciar Rural erau instituțiile cărora le-ar fi revenit misiunea de a acorda țărănimii aceste categorii de împrumuturi.

Finanțarea activităților din sfera comerțului urma să fie efectuată prin intermediul băncilor comerciale din București și al băncilor locale și regionale. Madgearu susținea că se impune o delimitare netă între comerțul cu amănuntul, ale cărui necesități de credit bancar erau extrem de reduse, și comerțul cu ridicata, pentru a cărui bună desfășurare era necesară acordarea de credite pe termen scurt pentru achitarea taxelor vamale aferente bunurilor provenite din import și a taxelor de consumație, precum și pentru scontarea portofoliului angrosiștilor, care era alcătuit preponderent din polițele comercianților detașiști.

Băncile de afaceri și Societatea de Credit Industrial s-ar fi concentrat, în viziunea lui Madgearu, asupra creditării întreprinderilor industriale în scopul realizării de investiții și al aprovizionării cu materii prime, fiind necesar a se pune capăt „practicei ce s-a dovedit atât de dăunătoare de a înființa întreprinderi industriale cu depunerile colectate de către bănci”⁶⁸. Multiplele efecte negative ale acestei practici sunt evidențiate detaliat: „Pe lângă faptul că a periclitat economiile încredințate băncilor, ea a dus și la o industrializare forțată și nesănătoasă, la crearea de industrii fără nici o legătură cu solul și fără nici o bază naturală de dezvoltare. Pe

⁶⁷ Idem, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.145.

⁶⁸ *Ibidem*, p.150.

viitor, credem că asemenea creațiuni industriale trebuie să fie lăsate pe seama și riscul propriu al întreprinzătorului, limitând chiar pentru băncile de afaceri posibilitatea participării lor, pentru a nu lăsa joc prea mare unei speculațiuni periculoase”⁶⁹.

Din această perspectivă, abordarea lui Madgearu este fundamental diferită de cea pe care a promovat-o în aceeași epocă Victor Slăvescu, care acorda o atenție deosebită participării băncilor românești la înființarea și dezvoltarea de noi întreprinderi productive în calitate de fondator și acționar. Băncile trebuie să urmărească „organizarea de plecare” a acestor firme, conducându-le astfel „primii pași pe calea cea bună”. În viziunea lui Slăvescu, rolul unei mari bănci în acest tip de operațiuni se întinde mult dincolo de pregătirea terenului pentru „izbânda subscrierei”: „ea are răspunderea încrederei dată de public și afacerea trebuie să reușească; altfel creditul și autoritatea băncii pot fi știrbite”⁷⁰.

În ceea ce privește nivelul dobânzilor, Madgearu se pronunță cu fermitate în favoarea instituirii unei forme de control administrativ asupra acestora, în scopul limitării la un nivel rezonabil a costului creditului bancar. „Economia națională românească a suferit prea mult de pe urma dobânzilor, în special în perioada de după războiu, pentru ca să se poată lăsa procesul formațiunii dobânzilor la jocul exclusiv al liberei concurențe. Reglementarea dobânzilor nu se poate limita la măsurile contra cametei, luate prin legea din 1930. Este oportun a se trece la fixarea unor dobânzi maxime pentru depunerile adunate de institutele de credit, cât și pentru împrumuturile acordate debitorilor acestora. Dar o asemenea reglementare pentru a fi eficace trebuie să țină seama de posibilitățile și de nevoile de aprovizionare cu credit a diferitelor regiuni ca și de diferitele forme de credite și de tipurile deosebite de instituții de credit existente. Astfel, dobânzile vor trebui să difere după regiuni, după proveniența depunerilor, după termenul depunerilor sau creditelor acordate, după scopul creditelor și după felurile de instituțiuni

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Victor Slăvescu, „Organizația de credit a României”, București, Editura Cartea Românească, 1922, p.367.

de credit cari primesc depuneri sau acordă credite. În dobânzile pentru creditele acordate de către bănci, trebuie să se precizeze și maximumul celorlalte cheltuieli suplimentare, cu cari până azi institutele bancare încarcă pe clienții lor și cari înseamnă de multe ori dobânzi suplimentare într-o formă mascată”⁷¹. Madgearu nu era singurul economist marcant al perioadei interbelice care atrăgea atenția asupra necesității promovării unor practici bancare transparente, care să nu distorsioneze percepția clienților privind costul real al creditului sau venitul efectiv oferit de depozite. Această viziune era împărtășită și de Victor Slăvescu, care susținea că băncile trebuie să promoveze claritatea în raporturile cu beneficiarii de credite: „O bancă mare nu are căderea să împrumute bani percepând în afară de dobânda convențională comisioane globale sau participațiuni la beneficii”⁷². Cei doi reputeți economiști ai perioadei interbelice aveau convingerea că, întrucât prețul creditului bancar este dobânda, banca nu este îndreptățită să pretindă alte categorii de venituri de la clienții săi. În abordarea lui Madgearu, inaugurarea unei „politici de ieftenire a creditului”⁷³ constituia una dintre premisele fundamentale ale asigurării dezvoltării armonioase a economiei românești.

⁷¹ Virgil N. Madgearu, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.163.

⁷² Victor Slăvescu, *op.cit.* p.366.

⁷³ Virgil N. Madgearu, „Drumul echilibrului financiar”, București, Atelierele Adeverul S.A., 1935, p.164.

VI. Activitatea ministerială a lui Virgil Madgearu

Așa cum am amintit deja, pe lângă preocupările economice teoretice și didactice pe care le-a avut, Virgil Madgearu a fost și un practician, unul dintre oamenii politici importanți ai perioadei interbelice. Cea mai bună caracterizare asupra activității sale politice reiese chiar dintr-una din scrierile sale: „Eu nu fac teorie la guvern: eu fac teorie în opoziție și în special atunci când sunt profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, dar la guvern fac politică practică”⁷⁴. Această afirmație relevă o atitudine total diferită în comparație cu cea pe care o avea Victor Slăvescu față de politică, acesta afirmând în momentul în care și-a prezentat demisia din guvernul Tătărescu, în 1935, „eu sunt profesor și nu pot susține un lucru de la catedră și alt lucru pe banca ministerială”⁷⁵.

Virgil Madgearu nu a ezitat să se implice în lupta politică a timpului încercând să aplice în practică ideile pe care le-a susținut în lucrările și cursurile sale sau de la tribuna Parlamentului. Apreciatul economist a făcut parte din primul guvern PNȚ, fiind titularul postului de ministru al industriei și comerțului, unul dintre cele mai importante ministere economice. De asemenea, trebuie să amintim faptul că politica economică a acestui guvern avea la bază mai ales teoriile pe care Madgearu le susținuse de-a lungul timpului, profesorul fiind cel mai important specialist în domeniul economic din rândul național-țărăniștilor. Madgearu a fost, de altfel, unul dintre cele mai active personaje în lupta dusă de PNȚ pentru răsturnarea, în 1928, a guvernului liberal condus de Vintilă Brătianu. El a fost cel care, în calitate de secretar general al partidului, a efectuat un turneu în marile capitale europene în vederea informării cercurilor politice și obținerii unui eventual sprijin pentru un viitor guvern național-țărănist. Totodată, Madgearu a fost emisarul lui Iuliu Maniu la regele Carol al II-lea, care, după ce

⁷⁴ Idem, „Politica noastră financiară în cursul depresiunii economice”, București, Monitorul Oficial, Imprimeria Centrală, 1933, p.43.

⁷⁵ Victor Slăvescu, „Note și însemnări zilnice”, București, Editura Enciclopedică, 1996, vol.1, p.89.

renunțase la tronul României, se afla la Paris. Virgil Madgearu a avut un rol important și în organizarea marilor adunări populare inițiate de PNT, care au culminat cu cea de la Alba Iulia, din 6 mai 1928. Iată ce declara Madgearu la 18 martie 1928, cu ocazia unei astfel de reuniuni desfășurate în București: „Dacă glasul nostru nu va fi ascultat nici astăzi, vom mîna masele care ne urmează necondiționat, pe alte căi, pentru că avem conștiința că facem operă de salvare națională”⁷⁶.

Imediat după instalarea primului guvern condus de Iuliu Maniu, Partidul Național-Țărănesc a dat publicității un manifest în care erau expuse coordonatele principale de politică economică și financiară pe care urma să se înscrie România. Astfel, se sublinia faptul că „întreaga politică economică va avea ca îndreptar faptul că țara noastră este agricolă și că prin urmare existența celorlalte ramuri de producție atîrnă de buna stare a agriculturii./.../ Se vor crea condițiuni pentru rentabilitatea agriculturii prin revizuirea tarifelor vamale și de transport, prin reducerea dobânzilor la capitalurile investite în agricultură, precum și de creare și asigurare de debușeuri./.../ Se va realiza, prin înlăturarea restricțiunilor economice, egalitatea de tratament a capitalurilor străine cu cele românești./.../ Pentru a realiza operația stabilizării, pentru normalizarea funcționării vieții noastre economice, ca și pentru refacerea căilor ferate, guvernul va lua toate măsurile financiare pentru asigurarea echilibrului și va încheia împrumutul extern necesar”⁷⁷.

Virgil Madgearu a trebuit să țină seama, așadar, de această orientare a politicii economice. În discursul pe care l-a ținut în fața funcționarilor ministerului industriei și comerțului, cu ocazia instalării sale în fruntea acestui departament, ministrul declara că principala sa misiune era aceea de a trasa o linie de demarcație între averea statului și cea particulară și „de a apăra cu toată severitatea și pe toate căile patrimoniul Statului”. De asemenea,

⁷⁶ *apud* Ioan Scurtu, „Din viața politică a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Național-Țărănesc”, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p.98.

⁷⁷ „Politica economică și financiară a guvernului”, în „Argus”, an XVIII, nr.4691/30 noiembrie 1928, p.1.

una din primele măsuri pe care le preconiza noul ministru era efectuarea unei anchete în domeniul industrial, „pentru a tranșa odată pentru totdeauna și pentru toate partidele politice condițiunile de viabilitate a industriei noastre și pentru a pune la dispoziția consumatorilor o producție abundentă și ieftină”⁷⁸. Virgil Madgearu își exprima totodată convingerea că o problemă de maximă importanță care trebuia rezolvată era cea a libertății comerțului. Ministrul se declara a fi un partizan al revizuirii tarifului vamal al României, prin adoptarea unui „sistem protecționist rațional”⁷⁹.

Primele acțiuni întreprinse de Madgearu în calitate de ministru al industriei și comerțului au fost cele de modificare a legilor economice emise de guvernul liberal în anul 1924, respectiv legea minelor și cea privind comercializarea bunurilor statului. Virgil Madgearu a susținut cu tărie ideea modificării acestor reglementări legislative, luând parte atât la elaborarea proiectelor noilor legi, cât și la dezbaterile parlamentare care au avut loc pe această temă. Madgearu aducea ca argument în favoarea schimbării prevederilor legii minelor faptul că „regimul minier în spiritul naționalismului agresiv, promovat de liberali, a fost o greșeală, pentru că aplicarea lui n-a izbutit să creieze trustul de petrol național care să înfrunte trusturile internaționale pe piața mondială sau să asigure cel puțin debușuri sigure petrolului românesc și pentru că el a contribuit într-o largă măsură la îndepărtarea curentului de capital străin, fără de care nu se poate realiza opera reconstrucției economice și financiare”⁸⁰. Virgil Madgearu avea convingerea că cercurile financiare internaționale ar fi fost mult mai interesate de investițiile în economia românească, dacă reglementările legislative ar fi fost mai permissive. Aceste investiții ar fi condus și la lărgirea piețelor pe care produsele românești ar fi putut fi comercializate. Ministrul și-a expus ideile nu numai pe plan intern, ci și cu ocazia deselor deplasări pe care le-a avut în Europa. Astfel, în februarie 1929, cu

⁷⁸ „Instalarea noilor miniștri”, în „Argus”, an XVIII, nr.4677/14 noiembrie 1928, p.3.

⁷⁹ *Ibidem*, p.5.

⁸⁰ „Modificarea Legii minelor”, în „Argus”, an XIX, nr.4724/12 ianuarie 1929, p.1.

ocazia unei vizite la Berlin, unde spera în încheierea unei convenții comerciale cu Germania, Virgil Madgearu declara că „noua legislație economică va crea capitalurilor externe posibilități vaste de activitate și de randament. Participarea la punerea în valoare a bogățiilor Statului, evaluate la cel puțin un miliard și un sfert de dolari, reorganizarea căilor ferate, poștei, telefoanelor și telegrafului, utilarea porturilor la mare și la Dunăre, toate acestea necesită mari investițiuni de fonduri. Toate sunt posibilități de plasamente dintre cele mai interesante pentru capitalul străin. Iar stabilitatea politică, intervenită prin venirea la putere a guvernului Maniu, sporește și mai mult siguranța transacțiilor în România”⁸¹.

Virgil Madgearu a luat parte în mod activ la realizarea primului buget propus de PNT, în pofida faptului că nu deținea portofoliul finanțelor. Astfel, a fost permanent prezent la dezbaterile Parlamentului, răspunzând interpelărilor și problemelor ridicate în ședințe. Madgearu vorbea despre „nevoia de a acoperi un imens gol bugetar”, moștenit de la liberali. Cu toate că în campania electorală național-țărăniștii promiseseră că nu vor mări impozitele și nu vor impune noi taxe, după venirea la conducerea țării s-au văzut nevoiți să acționeze în sens contrar. La începutul anului 1929 au intrat în vigoare legile care măreau taxa de timbru, introduceau un impozit pe automobile și sporeau cuantumul impozitului pe cifra de afaceri. Virgil Madgearu a fost obligat să apere sporirea fiscalității și a făcut acest lucru invocând programul PNT din 1926 în care se vorbea numai de „revizuirea sistemului de impozite” și doar de desființarea a două taxe, nicidecum de imposibilitatea înființării unor noi contribuții. Ministrul argumenta politica guvernului din care făcea parte prin faptul că programul de guvernare care fusese dat publicității în 1926 nu mai corespundea realităților României, deoarece „atunci când am alcătuit noi programul nostru nu ne-am așteptat că țara va mai avea pacostea încă a unei guvernări a partidului liberal. /.../ Dacă am fi luat atunci această răspundere, dacă am fi schimbat atunci nenorocita politică economică și financiară a d-lui Vintilă Brătianu țara nu s-ar fi găsit

⁸¹ „Participarea capitalului străin în România. Un interview al d-lui ministru V. Madgearu”, în „Argus”, an XIX, nr.4748/10 februarie 1929, p.3.

în situația de astăzi”⁸². Din nefericire, acest gen de discurs a fost exersat pe parcursul întregii perioade interbelice de către guvernele aflate la conducerea României. Madgearu se declara și adeptul unei politici de „curățire a aparatului fiscal” susținând că în rândurile acestuia erau mulți „care trebuiau puși sub supraveghere”, deoarece se transformaseră în „agenți de propagandă pentru liberali, împotriva guvernului, în chestiunea impozitelor”. Soluția preconizată de ministrul țărănist era înlăturarea acestor funcționari „cu sau fără forme”, o declarație nu tocmai în conformitate cu politica de legalitate pe care PNTȚ clama că a instaurat-o⁸³.

În calitate de ministru al industriei și comerțului în primul guvern PNTȚ, Virgil Madgearu a susținut și adoptarea a două legi cu o importanță deosebită pentru economia românească, și anume: Legea privind organizarea Regiei Autonome a Căilor Ferate Române și Legea asupra Burselor. Primul dintre aceste acte normative pune în practică principiile enunțate în Legea privind organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor publice, la care am făcut referire deja. Madgearu a propus încă din 1920 reorganizarea căilor ferate, dar proiectul său a avut succes abia după instalarea la putere a unui guvern național-țărănist. Prin noua lege era creată Regia Autonomă a Căilor Ferate, noul organism beneficiind de deplină autonomie administrativă și financiară. Ministrul sublinia faptul că fondurile regiei vor fi supuse anual unui control și că gestiunea va fi încheiată cu un bilanț de profit și pierderi, la baza funcționării noii organizații economice urmând să fie aplicat principiul acoperirii cheltuielilor din venituri proprii și nu de la bugetul statului. Statul nu mai avea dreptul la gratuități de transport, fiind obligat să plătească serviciile prestate de noua regie, avea însă drept de control prin instituirea unui comisar al guvernului. Cea mai importantă problemă care se putea rezolva prin adoptarea noii legi era, în viziunea lui Madgearu, întocmirea unui program al lucrărilor de investiții,

⁸² „Desbaterile parlamentare. Camera. Ședința dela 14 ianuarie”, în „Argus”, an XIX, nr.4727/16 ianuarie 1929, p.3.

⁸³ „Politica fiscală a guvernului în discuția Senatului”, în „Argus”, an XIX, nr.4729/18 ianuarie 1929, p.3.

extrem de necesare pentru modernizarea transportului pe calea ferată, principala ramură a transporturilor în România interbelică⁸⁴.

În expunerea de motive la Legea asupra Burselor, Madgearu afirma că actul normativ în discuție s-a născut ca urmare a necesității adaptării uzanțelor în materie, consfințite de practică, cu necesitatea creării unui cadru adecvat pentru încheierea operațiunilor de bursă, precum și cu instituirea unei încrederi depline în tranzacțiile care se efectuau. Principala prevedere a legii era separarea activității de bursă în două ramuri, și anume în „burse de efecte, acțiuni și schimb și burse de mărfuri”. Această separare permitea înființarea unor burse din prima categorie și pe teritoriul țării, în centre cu viață economică importantă, lucru imposibil până la adoptarea legii⁸⁵. Marele economist era conștient de importanța pe care o avea instituția bursei într-o economie modernă și aprecia că prin noua lege procesul de formare a capitalului mobilier era ușurat. El declara că după primul război mondial „capitalul a fost redus la neant”, unul dintre motive fiind modul de funcționare a bursei de efecte unde „cererilor și efectelor normale se subplantau cereri și efecte fictive”⁸⁶.

Pe lângă portofoliul industriei și comerțului, Virgil Madgearu a deținut în perioada 11 mai - 15 octombrie 1929 și funcția de ministru *ad-interim* al comunicațiilor, fapt care i-a permis să aibă o viziune de ansamblu asupra legăturilor dintre cele trei sectoare esențiale ale economiei naționale, a căror dezvoltare a încercat să o armonizeze. Alături de organizarea transportului pe calea ferată, Madgearu a fost preocupat și de cea a transportului maritim și fluvial, elaborând și susținând în diferite dezbateri un proiect de lege pentru înființarea zonelor libere Galați, Brăila, Constanța și Giurgiu. Ministrul susținea reorganizarea porturilor românești în regim de regie comercială: „Prin acest regim se va crea o organi-

⁸⁴ „Regia Autonomă a Căilor Ferate. Noua organizare a drumului de fer. Expozeul d-lui ministru V. Madgearu”, în „Argus”, an XIX, nr.4815/4 mai 1929, pp.1,3.

⁸⁵ „Lege asupra Burselor”, București, Editura Curierul Judiciar S.A., 1929, p.51.

⁸⁶ „Nevoia reformării capitalului mobilier. Instalarea Comisiei interimare a Bursei București. Cuvântarea d-lui ministru V. Madgearu”, în „Argus”, an XIX, nr.4904/18 august 1929, p.1.

zație autonomă a porturilor noastre, grație căreia se vor putea găsi mai ușor mijloacele financiare necesare și se va putea ajunge cu minimum de mijloace să se realizeze maximum de randament”⁸⁷. Madgearu afirma că a dorit să promoveze acest proiect de lege deoarece, în pofida faptului că după război economia românească se diversificase, traficul comercial în porturi, în special în cele de la Dunăre, scăzuse. În completarea acestei legi, ministrul comunicațiilor a depus pentru discutarea în Parlament și un proiect de lege care prevedea construirea canalului Argeș-Dunăre și electrificarea liniei ferate între București și Brașov (în august 1929 a fost aprobată doar a doua propunere)⁸⁸.

Din octombrie 1929, Virgil Madgearu a intrat într-o nouă etapă a carierei sale ministeriale, fiind numit ministru de finanțe, portofoliu pe care l-a deținut până la data de 7 iunie 1930 (în perioada 26 octombrie - 14 noiembrie a fost ministru *ad-interim*). Primele probleme care s-au ridicat în fața noului ministru au fost cele legate de alcătuirea bugetului statului pentru anul 1930, reorganizarea sistemului de impozite și conceperea unui nou tarif vamal. De la început Madgearu a anunțat că, în alcătuirea noului buget, trebuia părăsită tradiția copierii bugetelor anterioare, bugetul pe 1930 trebuind să corespundă „necesităților noii organizații administrative și de reorganizare a ministerelor”⁸⁹. În expunerea pe care a făcut-o în Parlament la 13 noiembrie 1929, Madgearu a subliniat faptul că trebuia acordată atenție deosebită constituirii bugetului, deoarece finanțele românești se aflau în primul an după stabilizare. De aceea, era exclusă aplicarea formulei de alcătuire a bugetelor din anii anteriori, când, din cauza fluctuațiilor valutare, de multe ori nu se reușea să se cunoască cuantumul datoriei publice. Ministrul finanțelor considera că trebuiau efectuate importante reduceri bugetare, astfel încât a propus cifra de 36 de miliarde 700

⁸⁷ „Autonomia porturilor și zonelor libere. Expozeul făcut de d. ministru Virgil Madgearu”, în „Argus”, an XIX, nr.4822/11 mai 1929, p.7.

⁸⁸ „Argus”, an XIX, nr.4882/24 iulie 1929, p.3.

⁸⁹ „D. Virgil Madgearu la Ministerul de Finanțe. Viitorul buget al Statului”, în „Argus”, an XIX, nr.4966/29 octombrie 1929, p.3.

de milioane de lei ca fiind suficientă pentru un buget „real și echilibrat”⁹⁰.

La 13 decembrie 1929 Virgil Madgearu a supus spre adoptare bugetul pe anul 1930. Ministrul afirma că bugetul fusese alcătuit în conformitate cu Legea asupra contabilității publice, pentru prima dată introducându-se o demarcație absolută între veniturile și cheltuielile ordinare, pe de-o parte, și cele extraordinare, pe de alta. Se reușise realizarea de economii, mai ales prin reducerea numărului funcționarilor publici și prin crearea de regii autonome (căile ferate, poșta). De asemenea, erau luate în calcul venituri suplimentare, care urmau să fie încasate la bugetul statului după modificarea legii contribuțiilor directe și adoptarea unor legi pe care ministrul de finanțe le credea strict necesare, și anume: legea taxei asupra luxului și asupra cifrei de afaceri, legea asupra taxelor pe produsele petroliere, legea asupra taxelor pe succesiuni și donații⁹¹.

Ministrul de finanțe considera ca fiind absolut necesară adoptarea de măsuri împotriva evaziunii fiscale pentru a se putea trece apoi la o eventuală reducere a impozitelor. Pentru stoparea evaziunii era nevoie de pregătirea superioară a funcționarilor publici, care trebuiau să cunoască bine noțiunile de bilanț, beneficiu comercial și beneficiu impozabil. Madgearu dorea chiar să pună la punct un program prin care inspectorii financiari români să facă practică în Franța. El combătea cu vehemență încercarea de introducere a unor noi impozite pentru agricultură, fiind însă de părere că trebuiau supuse impozitării anumite profesii liberale, care se sustrăgeau de la plata impozitelor⁹². La propunerea lui Madgearu a fost modificată și Legea contribuțiilor directe, în sensul unei mai bune distribuții a sarcinilor fiscale. Prin acest act normativ a fost introdus dosarul fiscal al contribuabilului pentru a se facilita adunarea

⁹⁰ „Pregătirea bugetului pe anul 1930. Expunerea d-lui Virgil Madgearu”, în „Argus”, an XIX, nr.4979/14 noiembrie 1929, p.1.

⁹¹ „Proiectul de buget pe 1930. Expunerea d-lui Virgil Madgearu, ministrul finanțelor”, în „Argus”, an XIX, nr.5003/12 decembrie 1929, p.1.

⁹² „Când vor fi reduse cotele de impunere. Declarațiile d-lui ministru de finanțe Virgil Madgearu”, în „Argus”, an XIX, nr.4961/16 noiembrie 1929, p.1.

tuturor elementelor care serveau drept bază la stabilirea venitului impozabil.

Virgil Madgearu a promovat ideea adoptării unui nou tarif vamal, care să-i ajute pe producătorii români, mai ales pe cei din domeniul agriculturii, să-și exporte produsele, în condițiile în care piața internă era incapabilă să le absoarbă pe toate în condiții de rentabilitate. Inițiativele sale în acest domeniu nu au adus însă rezultatele așteptate, mai ales din cauza conjuncturii economice mondiale, majoritatea statelor adoptând în perioada crizei economice regimuri vamale protecționiste: „Problema care se pune înaintea noastră este să forțăm piețele care voesc a se închide pentru produsele românești”⁹³. Ministrul finanțelor dorea încheierea de convenții comerciale bilaterale cu cât mai multe state pentru desfacerea produselor românești, începând chiar tratative în acest sens cu Germania, Italia, Ungaria, Austria, Iugoslavia și Cehoslovacia. În luna februarie 1930, Virgil Madgearu a condus delegația României la Conferința vamală internațională de la Geneva unde a încercat să explice prin intervențiile sale politica pe care țara noastră o promova în domeniul economic și în cel al relațiilor economice internaționale. Ministrul arăta faptul că România își micșorase tarifele vamale „crezând că va avea posibilitatea să-și asigure debușuri pentru produsele sale agricole și rentabilitate pentru munca producătorilor agricoli./.../ Trebuie însă să constatăm că în timpul din urmă, mai ales de la lansarea ideii armistițiului vamal, s-a produs o recrudescență a protecționismului agrar, care în afară de faptul că constituie un obstacol pentru realizarea solidarității economice europene a mărit prin efectul demoralizării ce a produs numărul dificultăților pentru adeziunea statelor agricole europene la armistițiul vamal”⁹⁴. Interesantă ni se pare a fi opinia lui Madgearu în legătură cu amintitul armistițiu vamal, văzut ca punct de plecare pentru cooperarea economică europeană. Acest armistițiu trebuia să ducă

⁹³ „Convenția comercială cu Germania. Importanțele declarații ale d-lui V. Madgearu, ministrul finanțelor”, în „Argus”, an XX, nr.5033/23 ianuarie 1930, p.1.

⁹⁴ „România și armistițiul vamal. Importanțele declarații ale d-lui ministru Virgil Madgearu”, în „Argus”, an XX, nr.5057/21 februarie 1930, p.3.

la „formarea de unități economice mai mari decât cele delimitate de frontierele naționale, pentru a se crea și în Europa condițiuni favorabile dezvoltării unei producțiuni raționale și posibilitatea intensificării schimbului de mărfuri”. În viziunea sa „evitarea pauperizării producătorilor agricoli europeni, ca și dezechilibrul social, care se manifestă în unele țări industriale, nu este posibilă decât dacă se tinde spre o economie europeană unitară, în care circulațiunea capitalurilor, a anumitor obiecte și mărfuri să aibă stabilitatea și libertatea caracteristice unităților economice”⁹⁵.

Madgearu a încercat la conferința de la Geneva să solidarizeze pozițiile statelor agrare care să se prezinte cu un punct de vedere comun în privința noii politici vamale pe plan european. Ministrul român a prezidat, de altfel, una dintre comisiile de lucru ale conferinței, putând astfel să expună pe larg punctul de vedere al României. Conferința s-a încheiat cu un eșec pentru statele europene agrare, deoarece acestea nu au reușit să schimbe politica statelor industriale, care încercau pe de-o parte să-și mărească debușeele, dar în același timp doreau, prin mijloace protecționiste, să-și dezvolte și propria producție agricolă. Principalul câștig a fost faptul că pe parcursul conferinței, delegația română a avut mai multe contacte cu cele din Ungaria și Iugoslavia, fapt care a ajutat mai târziu la negocierea convențiilor comerciale cu aceste state. Virgil Madgearu a participat, ca reprezentat al României, și la conferința statelor agrare de la Varșovia, unde s-a încercat crearea unei Federații agrare a Europei centrale și orientale, la care trebuiau să participe alături de țara noastră și Polonia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Estonia și Letonia. Ministrul român de finanțe vedea în această colaborare „unul din stâlpii Europei viitoare. /.../ Această înțelegere nu amenință interesele nici unei țări”⁹⁶. Organizația nu a fost înființată niciodată, lucru explicabil, de altfel, prin controversesele la nivel politic dintre statele aflate în discuție. Virgil Madgearu a fost mult prea încrezător

⁹⁵ *Ibidem.*

⁹⁶ „Colaborarea statelor agrare. Un interview al d-lui ministru Madgearu asupra Federației agrare a Europei centrale și orientale”, în „Argus”, an XX, nr.5235/25 septembrie 1930, p.3.

atunci când a pus interesele economice mai presus de cele din plan politic.

Ministrul de finanțe insista însă atât de mult asupra acestei idei de colaborare în domeniul agricol pe plan european, deoarece era conștient că o colaborare fructuoasă în acest domeniu reprezenta singura soluție pentru ieșirea agriculturii românești din situația grea generată de criza economică mondială. Madgearu recunoștea faptul că lucrurile nu evoluaseră în planul agriculturii așa cum își propusese guvernul PNT în programul său, recesiunea de pe plan mondial „stricând toate socotelile și consecințele fiind grave”. România avea, în mai 1930, un excedent de 250 000 de vagoane de cereale care trebuiau exportate, dar pentru care nu mai exista piață de desfacere. Scăderea prețului la cerealele românești nu era pusă de ministrul de finanțe neapărat pe seama evenimentelor din economia mondială, ci mai ales pe seama dezorganizării interne a comerțului cu cereale. Soluția pe care o preconiza era cea a înființării de silozuri de către stat, prețurile putând astfel să fie ținute în limite care să permită rentabilizarea producției.

În perioada anilor '20, atunci când partidul din care făcea parte s-a aflat în opoziție, Virgil Madgearu s-a afirmat ca unul dintre fervenții susținători ai controlului averilor funcționarilor publici, în numeroase discursuri parlamentare afirmând că Partidul Național Liberal își crease o adevărată rețea clientelară în rândul acestei categorii sociale. Consecvent ideilor pe care le promovase de-a lungul timpului, Madgearu a anunțat în ședința Senatului din 25 mai 1930 „reformarea morală a statului”, prin instituirea unui control sever asupra averilor funcționarilor publici. Ministrul finanțelor atrăgea atenția asupra faptului că de multe ori numirile de funcționari se făcuseră fără să se țină seama de pregătirea lor, iar imobilitatea acestora nu era decât de rău augur, mai ales în condițiile în care nu aveau calificarea necesară postului pe care îl ocupau. Virgil Madgearu acuza birocrăția din administrația statului, „încetineala, lipsa de conștiinciozitate, superficialitatea și

lipsa de control”⁹⁷. Controlul averii funcționarilor i se părea absolut necesar, pentru că acesta era „cel mai bun examen care din timp în timp se poate exercita cu toată discrețiunea și cu toată preocuparea de a nu compromite elementele cinstite, pentru a putea ajunge la un alt grad de moralitate al corpului funcționarilor”⁹⁸. Legea a fost adoptată abia în 1932, în timpul celui de-al doilea guvern național-țărănist condus de Alexandru Vaida-Voevod, din care Virgil Madgearu făcea parte ca ministru al industriei și comerțului. Articolul 1 prevedea că erau supuse controlului „patrimoniile și succesiunile tuturor acelor care, începând de la 15 august 1914, au exercitat sau exercită în serviciul Statului, județului, comunei sau instituțiilor publice dependente o funcțiune sau o însărcinare de orice natură”⁹⁹. Aplicarea legii nu a condus la rezultatele dorite din moment ce guvernul liberal, instalat în decembrie 1933, a reluat această problemă prin vocea ministrului de finanțe, Victor Slăvescu.

În calitate de ministru de finanțe, Virgil Madgearu a putut să aplice în practică ideile sale în legătură cu dezvoltarea financiară a României. El era adeptul unei politici de împrumuturi externe, deoarece considera că situația economică și financiară a României se putea redresa numai cu contribuția capitalului străin. La 18 iunie 1930 Madgearu declara că noua politică economică a statului român, **care îi aparține** (subl.ns.), era bazată pe mecanismul concesiunii monopolurilor statului. În acest scop, încă din 7 februarie 1929, a fost înființată Casa Autonomă a Monopolurilor, organism „destinat a face mijlocirea între Statul român și piețele străine”¹⁰⁰. Guvernul Maniu contractase de pe piețele financiare internaționale un împrumut de 300 milioane dolari pentru realizarea stabilizării monetare. Madgearu afirma că „deși s-a vorbit

⁹⁷ „Revizuirea averii funcționarilor publici”, în „Argus”, an XX, nr.5131/26 mai 1930, p.1.

⁹⁸ *Ibidem*, p.3.

⁹⁹ Constantin Hamangiu, *op.cit.*, vol.XX, p.707.

¹⁰⁰ „Asanarea economică și financiară a României. Declarațiile d-lui ministru Madgearu despre problemele actuale ale economiei românești, politica de împrumuturi externe și tratativele comerciale cu străinătatea”, în „Argus”, an XX, nr.5159/19 iunie 1930, p.5.

adesea de proiecte române de împrumut, noi n-am cerut nici un împrumut și nici nu cerem. Singura noastră năzuință a fost și este consolidarea definitivă a bugetului și realizarea unui buget excedent în cel mai scurt timp. Noi ne vom adresa piețelor capitalului internațional numai atunci când, în urma dezvoltării propriilor noastre surse financiare, vom putea demonstra că avem suficiente mijloace pentru a spori cupoanele datoriei publice. Până acum, constatăm cu satisfacție că putem achita cu punctualitate, la fiecare scadență, cupoanele datoriei noastre, așa că încrederea străinătății față de noi crește zi de zi”¹⁰¹. Din nefericire, optimismul afișat de Madgearu a fost infirmat de evenimentele generate în special de criza economică mondială, astfel încât, în anul 1933, el a fost cel care a trebuit să reprezinte România la negocierile cu creditorii străini, neliniștiți în legătură cu capacitatea statului nostru de a-și îndeplini angajamentele de plată a datoriei externe.

În ianuarie 1930, la inițiativa ministrului de finanțe, îngrijorat de situația creditului, a avut loc o conferință la care au participat reprezentanții marilor bănci românești, hotărându-se înființarea unui Institut pentru lichidarea creanțelor ipotecare. Virgil Madgearu a prezidat această întâlnire și a expus cele trei cauze care erau în viziunea sa răspunzătoare de „criza creditului privat”: menținerea dobânzilor la un nivel foarte ridicat la un an de la stabilizarea monetară; mersul lent al procesului de „normalizare a operațiunilor de credit; situația critică a debitorilor și a creditorilor ipotecari din cauza perspectivei de vinderi pe prețuri extrem de joase a imobilelor celor dintâi și dificultăților de realizare a creanțelor celor de al doilea”¹⁰². Ministrul de finanțe dorea să determine marile bănci să reducă nivelul dobânzilor pe care le practica (din toamna anului 1929, ca urmare a unei întâlniri convocate de Madgearu, marii bancheri au stabilit un plafon al dobânzii de 18 la sută), pentru că astfel s-ar fi reușit nu numai ameliorarea situației lor, ci și a situației economice a țării: „datorită persistenței câțiva ani a dobânzilor urcate, comerțul, agricultura și industria au intrat

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² „Pentru însănătoșirea vieții noastre economice” în „Argus”, an XX, nr.5037/29 ianuarie 1930, p.1.

într-o depresiune care a măcinat elemente de preț pentru economia noastră națională”¹⁰³.

Normalizarea operațiunilor de credit trebuia efectuată, deoarece nu mai putea continua situația de până atunci, în care Banca Națională era singura sursă de creditare a statului și, de la un anumit punct, „chiar și aproape unica sursă de credit pentru principalele ramuri economice. Madgearu susținea și nevoia unei concentrări în domeniul bancar, deoarece numărul mare de bănci mici și mijlocii era „un factor de scumpire a creditului”.

În legătură cu situația debitorilor ipotecari Virgil Madgearu era foarte tranșant, susținând că în nici o situație nu se putea pune problema suspendării executării acestora, „nici chiar în cazuri unde s-ar putea găsi elemente de dobânzi ipotecare exagerate, cu caracter real cămătăresc”¹⁰⁴. Problema însă trebuia rezolvată, deoarece era cu totul anormală și se datora, în opinia lui Madgearu, „scoaterii aproape complete din funcțiune a instituțiilor de credit financiar urban și rural și disparițiunii aproape totale a pieței interne de scrisuri funciare și urbane, în urma perturbațiilor provocate de inflațiune și mai ales de prelungirea politicii de revalorizare a leului” (promovată de liberali - n.n.)¹⁰⁵. Pentru reglementarea situației debitorilor ipotecari Madgearu a propus înființarea unei instituții de credit „care să asiste, să sistematizeze și să înlesnească operațiunile de conversiune a datoriilor ipotecare”. Ca urmare a acestei propuneri, la 9 aprilie 1930 a luat ființă Institutul de credit ipotecar tranzitoriu, sub forma unei societăți anonime pe acțiuni cu un capital de 100 milioane lei (Madgearu a propus inițial un capital dublu), subscris de către marile bănci. Scopul acestui institut era acela de a „înlesni debitorilor transformarea creanțelor garantate cu ipotecă pe termen scurt și cu dobândă anormală în creanțe pe termen lung și cu dobânzi mai mici”¹⁰⁶.

¹⁰³ *Ibidem.*

¹⁰⁴ *Ibidem.*

¹⁰⁵ *Ibidem.*

¹⁰⁶ Constantin Hamangiu, *op.cit.*, vol.XVIII, p.201.

La 7 iunie 1930, ca urmare a întoarcerii în țară a regelui Carol al II-lea, guvernul Maniu și-a depus demisia, considerând aceasta ca fiind o chestiune de onoare, în condițiile în care, la venirea sa la putere în noiembrie 1928, depusese jurământul de credință față de regele Mihai, minor la acea dată, dar care era asistat de un Consiliu de regență. În aceste condiții, s-a format un guvern de tranziție, pentru numai câteva zile, din care Virgil Madgearu nu a făcut parte. La 13 iunie 1930 s-a instaurat cel de-al doilea guvern condus de Iuliu Maniu, în care Madgearu a deținut, din nou, portofoliul ministerului industriei și comerțului. Profesorul avea deja experiența conducerii acestui minister, astfel încât a reluat unele dintre problemele care încă nu își găsiseră soluționarea. Ministrul a continuat să ridice problema organizării exportului cerealelor românești, propunând câteva măsuri care trebuiau să fie instituite, și anume: construirea de magazine speciale pentru depozitarea cerealelor în gări, micșorarea tarifelor de transport pe calea ferată, canalizarea transporturilor de cereale din câmpiile sudice spre porturile dunărene, folosirea la maximum a capacităților de manipulare din porturile Brăila, Galați și Constanța, precum și o mai bună coordonare între transporturile pe calea ferată și cele pe căile fluviale și maritime¹⁰⁷. Madgearu dorea să fie folosite informațiile furnizate de către Institutul Național de Export, organism creat în aprilie 1930 pe lângă Ministerul Industriei și Comerțului. Ministrul afirma că „producțiunea trebuie să se dirijeze de comerț și nu comerțul de producțiune” și tocmai pentru a fi posibilă această orientare fusese creat institutul amintit, Virgil Madgearu fiind adeptul unui comerț bazat pe contactul zilnic cu toate piețele „prin informațiuni directe și imediate”¹⁰⁸.

În intervalul 10 octombrie 1930 - 4 aprilie 1931, Virgil Madgearu a ocupat postul de ministru al agriculturii și domeniilor, în cadrul celui de-al doilea guvern condus de Gheorghe Gh. Mironescu. Problemele acestui departament nu-i erau nici pe departe străine,

¹⁰⁷ „Organizarea exportului de cereale. Declarațiile d-lui V. Madgearu, ministrul industriei și comerțului”, în „Argus”, an XX, nr.5175/17 iulie 1930, p.3.

¹⁰⁸ „Constituirea consiliului Institutului Național de Export. Cuvântarea d-lui ministru V. Madgearu”, în „Argus”, an XX, nr.5211/28 august 1930.

Madgearu fiind cel care reprezentase România la Conferința agricolă de la Varșovia cu doar o lună înainte de a fi desemnat pentru acest post. Spre deosebire de celelalte mandate de ministru, la industrie și comerț și la finanțe, când, din cauza complexității problemelor cu care se confrunta economia românească, precum și din perspectiva experienței sale teoretice, Madgearu a fost nevoit să se ocupe de mai multe domenii, de data aceasta economistul și-a canalizat eforturile doar spre rezolvarea problemelor spinoase cu care se confrunta agricultura națională. De la începutul mandatului, ministrul a fost preocupat de elaborarea unei legi de valorificare a produselor agricole, prin care să se acorde facilități producătorilor agricoli, greu încercați de criza economică mondială, care a avut puternice repercusiuni asupra agriculturii noastre. Încă din noiembrie 1930 a fost instituită o comisie care a lucrat sub directa îndrumare a lui Madgearu, iar în aprilie 1931 legea a fost promulgată. Erau prevăzute scutiri de taxe pentru exportul de cereale și leguminoase, cât și pentru derivatele acestora, alături de scutirea de impozitul asupra cifrei de afaceri la aceleași categorii de produse. Pentru vânzările în târgurile organizate se putea percepe o taxă care nu trebuia să depășească 4 la sută din valoarea mărfii vândute. Singurele taxe care mai erau admise, alături de cele enunțate deja, erau cele percepute de căile ferate, de Regia porturilor și de Casa Autonomă a Drumurilor, pentru transportul produselor agricole. Prin lege era instituit și regimul de funcționare a morilor și erau înființate Societatea națională pentru comerțul de produse agricole și Uniunea exportatorilor de cereale.

În sectorul zootehnic, Madgearu a fost interesat să pună la punct un sistem de valorificare mai bună a producției de lapte și ouă, insistând asupra importanței standardizării și în acest domeniu. Pentru aceasta ministrul agriculturii și domeniilor dorea o mai mare implicare a Oficiului Național al Cooperăției, „mai ales că în criza actuală este o datorie imperioasă a cooperăției să pătrundă adânc în domeniul producției agricole și să înlesnească creșterea acelor produse care, ca ouăle și laptele, pot să aducă o compensație

pentru agricultori față de prețurile scăzute ale cerealelor”¹⁰⁹. Pentru ca mica proprietate țărănească să fie rentabilă, Virgil Madgearu milita pentru intensificarea creșterii animalelor: „se impune să zootehnicizăm agricultura noastră pentru a o adapta repartiției solului nostru”¹¹⁰. Acest efort trebuia însă coordonat astfel încât în programul elaborat de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, oficiul amintit era cel care trebuia să supravegheze calitatea animalelor și păsărilor cumpărate de gospodăriile țărănești. Propaganda în favoarea zootehniei urma să fie făcută de către Institutul Național Zootehnic, iar corpul medicilor veterinari trebuia sporit, pentru a se putea avea sub control starea de sănătate a animalelor.

La sfârșitul lunii decembrie 1930 a avut loc prima conferință a grâului, serie de manifestări inițiată de Virgil Madgearu, având drept scop găsirea de soluții pentru scoaterea din criză a agriculturii românești. Conferința, care s-a desfășurat în prezența regelui Carol al II-lea, a fost un nou prilej pentru ministrul agriculturii de a-și expune ideile în legătură cu căile de dezvoltare a acestui sector primordial al economiei românești. Adept al gospodăriei țărănești, el susținea că în condițiile schimbării structurii proprietății funciare „producțiunea cerealelor nu poate da rezultate optime în cultura mică./.../ Noi am rămas cu organizarea gospodăriei cerealiste dinainte de război, care nu mai corespunde structurii proprietății și exploatărilor agricole”¹¹¹. În aceste condiții, ministrul credea că randamentul maxim poate fi obținut de gospodăria țărănească doar dacă se concentra asupra creșterii vitelor și industrializării produselor animale.

Virgil Madgearu dorea să îndrepte agricultura românească „spre ceea ce se cere pe piață și ceea ce putem produce mai bine. /.../ La noi producția la hectar este atât de scăzută, încât prin îmbunătățiri

¹⁰⁹ „Valorificarea laptelui și ouălor prin cooperatie”, în „Argus”, an XX, nr.5305/15 decembrie 1930, p.3.

¹¹⁰ „Un miliard pentru stimularea creșterii vitelor. Programul guvernului expus de d. Virgil Madgearu, ministrul agriculturii”, în „Argus”, an XXI, nr.5365/4 martie 1931, p.1.

¹¹¹ „Conferința grâului”, în „Argus”, an XX, nr.5311/22 decembrie 1930, p.1.

tehnice și prin distribuirea de semințe selecționate, prin organizarea lucrărilor agricole în general, în cinci ani de zile putem ridica cifra producției agricole, astfel încât, dacă prețurile scăzute de astăzi se vor menține, vom putea să acoperim cea mai mare parte din deficitul provocat prin scăderea prețurilor”¹¹².

O problemă care se ridica în fața ministrului Madgearu era cea a stadiului mecanizării agriculturii. El nu era adeptul mecanizării generale a acestei ramuri, deoarece astfel s-ar fi mărit producția și nu ar fi existat suficiente piețe de desfacere (cu această problemă se confrunta deja agricultura românească, așa cum am amintit anterior): „De aceea orientarea care se impune este mecanizarea rațională și progresivă a agriculturii noastre. Să se favorizeze în primul rând mecanizarea agriculturii mari și mijlocii. Să se organizeze înzestrarea individuală cu un minimum de mașini și unelte a micilor cultivatori și să se ajute ca aceștia să folosească motocultura, mașinile de semănat etc., prin stațiuni de mașini sau prin asociații cooperative de mașini”¹¹³.

Pentru modernizarea agriculturii era nevoie însă de un capital care nu putuse fi acordat de către societățile civile de credit funciar rural și de credit agricol înființate în baza legii din 20 august 1929. De aceea, la 18 martie 1931 a fost înființată Societatea de credit agricol ipotecar al României, cu un capital de 330 milioane lei aur, din care statul român a contribuit cu 170 milioane lei aur, restul fiind capital străin. Nici prin înființarea acestei noi instituții nu s-a reușit însă rezolvarea gravelor probleme cu care se confrunta agricultura românească.

Și în calitate de ministru al agriculturii, Virgil Madgearu a continuat să promoveze ideea aplicării unui tarif vamal preferențial între țările europene. El era deranjat de faptul că, deși țările agricole erau clientele fidele ale statelor europene industrializate,

¹¹² „Perspectivele agriculturii românești. Expunerea făcută de d. ministru Madgearu reprezentanților presei străine”, în „Argus”, an XXI, nr.5339/1 februarie 1931, p.1.

¹¹³ „Orientarea agriculturii românești. Conferința d-lui ministru Madgearu la Asociația inginerilor agronomi”, în „Argus”, an XXI, nr.5356/21 februarie 1931, p.3.

acestea din urmă preferau să cumpere cereale de peste ocean și, în același timp, încercau să-și dezvolte propriul sector agricol.

Virgil Madgearu nu a făcut parte din guvernul de uniune națională condus de Nicolae Iorga și nici din primul guvern național-țărănist condus de Alexandru Vaida-Voevod. Dar chiar și în acest interval, aprilie 1931 - august 1932, Madgearu s-a dovedit a fi în continuare o personalitate activă pe scena politică românească, luând atitudine față de politica economică promovată de guvernul Iorga, de la tribuna Parlamentului sau prin diverse conferințe. Astfel, profesorul a continuat să-și promoveze ideile în legătură cu rezolvarea crizei economice și în special a crizei agrare pe care o traversa România. Madgearu era de părere că, timp de un an, în perioada guvernării lui Nicolae Iorga, a lipsit orice politică economică, fapt care a condus la agravarea crizei. El combătea totodată și ideea, promovată de guvernanți, de a refuza plata cuponului datoriei externe. Mulți dintre contemporani erau de părere că numai așa se putea produce ieșirea din criza economică, dar Madgearu afirma că această cale „trebuie să fie pentru Stat cel din urmă refugiu”¹¹⁴.

În primăvara anului 1932 André Tardieu, primul-ministru al Franței, a lansat un plan de reabilitare economică a statelor dunărene, greu încercate de criza economică. Prin acest plan era vizată mai ales reabilitarea situației economice din Austria și Ungaria, state vecine Germaniei în care revizionismul era în ascensiune. Franța nu era la prima tentativă de a-și spori influența în Europa centrală, la începutul anilor '20 tot din inițiativa ei fiind lansat un plan al unei Confederații danubiene. Virgil Madgearu a salutat planul Tardieu, chiar dacă acesta a fost lansat la doi ani după propunerea sa privind instituirea unor tarife vamale preferențiale pentru statele agrare europene. Omul politic român opina însă că, pentru a putea fi pus în practică noul proiect, era necesar acordul tuturor marilor puteri europene, inclusiv Germania și Italia. Madgearu își exprima dezacordul cu situația privilegiată care era acordată prin acest plan Ungariei, Austriei și Cehoslovaciei,

¹¹⁴ „Declarațiile d-lui V. Madgearu despre criza economică și soluțiile pentru deslegarea ei”, în „Argus”, an XXII, nr.5728/19 mai 1932, p.3.

celelalte două state dunărene, respectiv Iugoslavia și România fiind defavorizate: „Sub un regim preferențial danubian, Cehoslovacia, Austria și chiar Ungaria au perspectiva de a spori exportul de mărfuri industriale. Îndeosebi România și Iugoslavia vor fi constrânse a găsi debușeu pentru excedentele producției lor în afară de blocul danubian. Poziția cea mai defavorabilă este a României: 90 la sută din exportul de cereale și 75 la sută din produsele petrolifere merg în alte țări decât ale blocului”¹¹⁵.

La 11 august 1932, Virgil Madgearu s-a reîntors în guvern în calitate de ministru al industriei și comerțului, funcție pe care a ocupat-o până la 17 octombrie același an. La instalarea sa, Madgearu a prezentat un program axat pe cinci puncte principale, și anume: revizuirea problemei regimului minier și a avuției statului, reexaminarea protecției industriei naționale, problema tarifelor de transport și a combustibilului, controlul prețurilor și tarifele vamale preferențiale. Ministrul a expus la nivel general obiectivele pe care le urmărea, dar timpul scurt pe care l-a petrecut la conducerea acestui departament, precum și situația generală de criză nu i-au permis să-și îndeplinească obiectivele anunțate.

În 1932, Charles Rist, consilierul tehnic străin pe lângă Banca Națională a României, a dat publicității un raport, deloc măgulitor, privind finanțele publice ale statului român, Virgil Madgearu fiind ministrul care a răspuns din partea guvernului la acest raport. Deși a acceptat critica adusă de economistul francez, Madgearu susținea că situația grea în care se aflau finanțele României era rezultatul politicii duse de guvernul Iorga în acest domeniu. Madgearu uita însă faptul că, timp de aproape trei ani (1928-1931) Partidul Național-Țărănesc se aflase la conducerea țării, în acest interval fiind contractate împrumuturi externe. Rist afirma că găsisese „un haos în contabilitatea noastră publică, o imposibilitate de a stabili o cifră exactă în orice privință” și că, dacă s-ar fi aplicat regulile prevăzute în planul de stabilizare și în legea contabilității, nu ar fi existat deficite. Ministrul român recunoștea că, în 1931, la plecarea

¹¹⁵ „România față de planul Tardieu. Conferința d-lui Virgil Madgearu”, în „Argus”, an XXII, nr.5699/10 aprilie 1932, p.3.

de la guvernare, exista un deficit de 2,639 miliarde lei, dar afirma că acesta a fost mărit de guvernul care i-a succedat, ajungându-se la un deficit total de 4,640 miliarde lei. Madgearu combătea și constatarea conform căreia înființarea regiilor autonome, al cărei promotor principal a fost, a condus la sporirea cheltuielilor și la „împrăștierea veniturilor statului, făcându-se investițiuni care n-au fost utile”¹¹⁶.

Din 20 octombrie 1932 până la 9 noiembrie 1933, Virgil Madgearu a fost ministrul de finanțe al României în două guverne ale PNT, conduse de Iuliu Maniu, respectiv Alexandru Vaida-Voevod. În discursul ținut la instalarea sa în funcție, Madgearu a ținut să sublinieze că perioada pe care o traversa România era dintre cele mai grele, criza economică ajungând la apogeu: „Astăzi – conștient de sarcina pe care o iau asupra mea – sunt convins că nu suntem la sfârșitul crizei și n-am decât o singură speranță, de a ieși din haosul în care ne găsim”¹¹⁷. Virgil Madgearu preconiza ca politica financiară a statului să se bazeze pe sporirea veniturilor, dar nu prin împrumuturi și impozite, ci prin micșorarea cheltuielilor și prin mai buna administrare a bunurilor sale: „Intenționez să lucrez pentru restaurarea financiară a țării cu păstrarea prin toate mijloacele a stabilității monedei naționale. Cei ce vor încerca să speculeze asupra leului se vor lovi de măsurile Băncii Naționale, care dispune de toate mijloacele pentru a apăra leul; iar cei care vor încerca prin presă sau altminteri să lupte împotriva monetei naționale vor face cunoștință cu rigorile legii alarmismului financiar”¹¹⁸.

Din nefericire, Madgearu nu a putut să respecte principiile pe care le enunțase cu ocazia instalării sale. Încă din noiembrie, la discutarea bugetului pe anul 1933, ministrul a anunțat că trebuiau făcute economii, lucru care nu se putea înfăptui decât prin reducerea aparatului funcționarilor publici și prin micșorarea salariilor aces-

¹¹⁶ „Politica economică și financiară a guvernului. Expunerea d-lui ministru Virgil Madgearu”, în „Argus”, an XXII, nr.5812/27 august 1932, p.3.

¹¹⁷ „Stabilizarea leului rămâne neclintită”, în „Argus”, an XXII, nr.5861/23 octombrie 1932, p.3.

¹¹⁸ *Ibidem*.

tora (măsură care a fost luată în februarie 1933, salariile tuturor categoriilor de funcționari scăzând între 7 și 9 la sută). De asemenea, trebuia reorganizat serviciul de încasare a impozitelor (ceea ce a condus în final la sporirea acestora) și totodată rezolvat deficitul Casei Centrale de Pensiuni.

Situația financiară a României era însă atât de gravă încât a fost necesară începerea negocierilor cu creditorii străini pentru reeșalonarea datoriilor. Madgearu a condus aceste negocieri încă înainte de a ocupa fotoliul de ministru al finanțelor. Astfel, la începutul lunii octombrie 1932 a întreprins o călătorie la Paris și Londra pentru a negocia cu creditorii străini trei puncte: „o suspendare a amortismentelor cel puțin până la data când ele sunt asigurate; o reducere a dobânzilor cuponului datoriei noastre externe; o revizuire a tuturor acordurilor prin care s-a făcut revalorizarea obligațiunilor românești – dinainte și după război – revalorizare care s-a făcut la paritatea aur”. Madgearu atrăgea atenția că „vom ajunge la control străin dacă vom continua în țară o propagandă pentru inflație, pentru neplata cuponului extern și dacă vom tolera defetismul fiscal”¹¹⁹.

În iunie 1933, a avut loc la București o conferință a statelor agrare din centrul și estul Europei. Virgil Madgearu a condus delegația României și a expus poziția țării noastre față de situația de criză din economia mondială. Pentru remedierea situației economice din statele prezente la lucrările conferinței (Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România și Ungaria), Madgearu cerea în primul rând anularea datoriilor de război pe care toate aceste țări le aveau fie în calitate de succesoare ale Austro-Ungariei (cazul României, Cehoslovaciei, Poloniei și Iugoslaviei), fie în calitate de învinse (cazul Ungariei și Bulgariei): „Trebuie să afirmăm cu tărie necesitatea absolută a anulării imediate a datoriilor de război, care s-au dovedit a constitui un factor de permanent dezechilibru în balanța plăților și un ferment de neliniște și frământare politică a cărui îndepărtare este indispensabilă pentru restabilirea

¹¹⁹ „Vom ajunge la control străin dacă vom continua propaganda pentru inflație. Declarațiile d-lui ministru Madgearu”, în „Argus”, an XXII, nr.5850/10 octombrie 1932, p.3.

încrederii”¹²⁰. O altă condiție a normalizării situației economice din zonă era „restaurarea creditului. Aceasta nu se poate realiza însă fără să se reconstruiască etalonul aur internațional. /.../ În genere, noua așezare monetară este condiționată de înlăturarea restricțiilor comerțului cu devize, cel puțin în ce privește tranzacțiunile de mărfuri. Aceasta presupune însă echilibrarea bugetului și asigurarea rezistenței complete împotriva tendințelor inflaționiste”¹²¹. Ministrul român de finanțe pleda în continuare pentru introducerea unor tarife vamale preferențiale și pentru înlăturarea barierelor comerciale. Madgearu atrăgea atenția că, dacă situația de până atunci a statelor agrare europene s-ar fi prelungit, era posibilă o depreciere masivă a monedelor acestora și, în consecință, ar fi fost nevoie de noi stabilizări monetare. El a reluat în expunerea sa problema înființării unui fond monetar internațional, proiect care fusese elaborat cu câțiva ani înainte, la conferința de la Stresa. Madgearu amenda proiectul inițial afirmând că „procurarea mijloacelor necesare pentru restaurarea monetară nu trebuie să aștepte momentul realizării echilibrului financiar în fiecare țară, ci trebuie să însoțească începuturile acțiunii de asanare financiară”¹²². Statele participante au convenit să prezinte o poziție comună la Conferința economică și financiară care urma să se desfășoare la Londra tot în iunie 1933.

La această conferință Virgil Madgearu a fost desemnat să prezinte situația statelor agrare din centrul și estul Europei. Ministrul român a reluat problemele dezbătute și la București, aducând în discuție modul în care va putea fi restabilit etalonul aur, în condițiile în care „o bună parte din țările care sunt centre financiare mondiale (este vorba de Statele Unite și Marea Britanie – n.n.) au suspendat etalonul aur și deci /.../ trebuie neapărat discutat care vor fi noile parități ale acestor monede și care vor trebui să fie paritățile monedelor celorlalte țări”¹²³.

¹²⁰ „Deschiderea Conferinței statelor agrare”, în „Argus”, an XXIII, nr.6054/7 iunie 1933, p.3.

¹²¹ *Ibidem.*

¹²² *Ibidem.*

¹²³ „Conferința de la Londra. Propunerile blocului agrar prezentate de d. ministru V. Madgearu”, în „Argus”, an XXIII, nr.6056/21 iunie 1933, p.5.

De asemenea, Madgearu a cerut ca, în conformitate cu hotărârile conferinței de la București, să se asigure posibilitatea statelor agrare debitoare de a-și achita datoriile prin livrări de mărfuri și servicii. Restituirea datoriilor externe ale acestor state trebuia să fie făcută numai după examinarea prealabilă a capacității lor de plată, operațiune care trebuia să aibă în vedere, în principal, scăderea prețurilor la principalele produse de export ale țărilor debitoare. Virgil Madgearu a cerut și studierea chestiunilor specifice legate de organizarea și funcționarea băncilor centrale din statele pe care le reprezenta „cu scopul de a le da suplețea dispărută, și anume: a) rezerva monetară; b) procentul de acoperire; c) întărirea stocului metalic; d) reglementarea scontului portofoliului și al warantelor”¹²⁴.

La 23 iunie 1933, Virgil Madgearu a luat din nou cuvântul în cadrul conferinței, de această dată prezentând strict situația României. Ministrul român arăta că țara se afla în impas, valoarea totală a producției scăzând de la 167 miliarde lei în 1929, la 87 miliarde lei în 1931, iar venitul național de la 185 miliarde lei la 90 miliarde lei în același interval. Aceste fenomene au condus, cum era și normal, la scăderea veniturilor statului, căreia i-a corespuns o comprimare generală a bugetului (în domeniul salarizării funcționarilor publici această comprimare a însemnat o triplă reducere a salariilor, mergându-se până la 50 la sută). Ministrul de finanțe recunoștea că, în anul 1932, datoria publică ajunsese să reprezinte 20,6 la sută din bugetul ordinar și 27 la sută din totalul încasărilor efective ale statului, proporție calificată ca fiind „catastrofală”¹²⁵. El arăta că, deși România își îndeplinesc toate angajamentele și fusese printre ultimele țări care au introdus controlul comerțului cu devize și al importului, nu reușise să mențină cursul rentelor sale pe piețele străine, ci dimpotrivă, se ajunsese la „o dublare a veniturilor deținătorilor de rentă”. Prin negocierile purtate până în acel moment statul român nu obținuse decât „o suspendare temporară și parțială a serviciului amortizării pentru datoria sa publică, reprezentând o scădere care s-a dovedit cu totul insuficientă, atât din punct de

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ „Greua situație financiară și economică a României. Expozeul d-lui ministru Virgil Madgearu la Londra”, în „Argus”, an XXIII, nr.6059/24 iunie 1933, p.5.

vedere al necesităților bugetare, cât și din punct de vedere al posibilităților de transfer”¹²⁶. Ministrul român de finanțe urmărea să determine adoptarea în cadrul conferinței a unor principii care să stabilească faptul că, fie și numai „aranjamentele temporare (de plată a datoriei externe – n.n.) trebuie să țină seama de capacitatea de plată și de transfer, precum și de scăderea prețurilor principalelor produse de export”. În acest sens, el arăta că România trebuia să livreze în contul datoriei o cantitate de două ori mai mare de grâu, de patru ori mai mare de porumb și de trei ori mai mare de produse petroliere față de anul 1928, pentru acoperirea datoriilor sale¹²⁷.

Propunerile lui Virgil Madgearu au fost doar auzite, nu și ascultate, astfel încât situația financiară a României a continuat să se înrăutățească, ceea ce a condus, în august 1933, la suspendarea transferului plăților în străinătate. Ministrul de finanțe s-a văzut nevoit să explice că aceasta era singura măsură posibilă pe care o putea lua statul român, fiind total împotriva moratoriului plăților pe care îl cereau liberalii: „dacă măsura de suspendare a transferului poate fi justificată prin împrejurări urgente de forță majoră, măsura suspendării unilaterale a plăților, atâta timp cât rămâne deschisă calea negociațiunilor cu creditorii, este condamnabilă din toate punctele de vedere”¹²⁸. Un acord cu creditorii străini a fost încheiat abia la sfârșitul lunii octombrie 1933, Madgearu obținând însă numai promisiunea unor noi negocieri și o reeșalonare a plăților. Chestiunea a rămas a fi lămurită de către guvernul liberal care a venit la conducerea României după alegerile din noiembrie 1933.

Virgil Madgearu nu a mai jucat un rol așa de activ pe scena politică după plecarea de la guvernare a PNT. El a continuat să facă parte din Parlament, dar după experiența guvernamentală s-a dedicat mai ales catedrei de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale și redactării diverselor lucrări economice.

¹²⁶ *Ibidem.*

¹²⁷ *Ibidem.*

¹²⁸ „D. Virgil Madgearu despre suspendarea transferului. Cum explică ministrul de finanțe măsura luată. Răspuns la criticile opoziției” în „Argus”, an XXIII, nr.6107/19 august 1933, p.3.

VII. Personalitatea lui Virgil Madgearu

Personalitatea lui Virgil Madgearu este foarte greu de cuprins în paginile unui studiu, cu atât mai mult cu cât, pentru schițarea ei, nu putem folosi decât opera sa și scrierile contemporanilor, nebeneficiind din nefericire de un volum memorialistic. La 115 ani de la nașterea sa, profesorul și economistul Virgil Madgearu poate fi evocat și apreciat dincolo de pasiuni politice sau interese de moment.

Madgearu, așa cum este înfățișat de cei care l-au cunoscut, era un perfecționist, un spirit democrat, animat, mai presus de toate, de patriotism. El a reușit să se remarce de la începutul perioadei interbelice în peisajul politicii românești, prin seria de discursuri parlamentare în care cerea reformarea politicii economice duse de Partidul Național-Liberal și prin apelul la asumarea responsabilității actelor oamenilor politici. Datorită pregătirii sale teoretice deosebite, Madgearu a devenit factorul principal în elaborarea doctrinei economice a Partidului Național-Țărănesc, nu de puține ori adversarii politici susținând că era un adevărat „dictator” pe acest plan.

Numeroase evocări ale foștilor studenți îl înfățișează pe Madgearu în postura de profesor exigent, dar corect, la ale cărui cursuri și seminarii era o onoare să fii acceptat. Exigența sa este confirmată fie și numai parcurgând lista bibliografică indicată a fi citită de participanții la seminarul de economie agrară. Se regăsesc pe această listă nu doar marii autori occidentali, a căror operă era cunoscută și studiată încă din primii ani de facultate, ci chiar și autori sovietici, profesorul Madgearu considerând că toate punctele de vedere trebuiau cunoscute pentru a se ajunge la concluzii juste.

Iată modul în care îl descrie un fost student pe Virgil Madgearu: „... om al școlii se distingea de îndată prin rigoare, metodă și informare, fiind punctualitatea întruchipată, intrând la curs exact la ora anunțată în program. Nu-și îngăduia să absenteze de la curs, indiferent de natura multiplelor sale preocupări, de urgența altor activități în înaltele sale funcțiuni; la ora programată deschidea încet ușa amfiteatrului și urca liniștit, mai întotdeauna

senin, la catedră, rostindu-și de cele mai multe ori liber – fără a citi – lecția”¹²⁹. Madgearu a încercat să-și ajute foștii studenți și după ce aceștia își terminaseră studiile universitare, fiind întâiul ministru de finanțe care a inițiat angajarea tinerilor specialiști în minister, pe baza unui concurs, metodă preluată apoi și de succesorii săi.

Virgil Madgearu credea sincer în sentimentul patriotic și nu înțelegea atitudinea unora dintre oamenii politici care, pentru a ajunge mai ușor la putere, îi defăimau în exterior pe unii sau alții dintre guvernanți. Un bun exemplu ni se pare a fi apelul pe care Madgearu l-a făcut către întreaga opinie publică în vara anului 1933, în momentul în care se punea problema tratativelor cu creditorii străini: „... în acest ultim ceas, cel puțin în chestiuni de ordin extern – și negociațiunile financiare cu creditorii intră în această categorie – avem datoria să facem front comun cel puțin până la terminarea negociațiunilor, după care au tot dreptul (opinia publică și partidele politice – n.n.) și întreaga libertate să exercite întreaga lor critică”¹³⁰.

Profesorul Madgearu a fost o personalitate consecventă și fermă în apărarea ideilor sale. Cel mai bun exemplu este atitudinea sa față de ascensiunea Germaniei pe plan european și față de mișcarea legionară pe plan intern. Încă de la venirea naziștilor la putere, Madgearu a avertizat în mod public asupra pericolelor la care erau expuse statele din centrul și estul Europei, riscul imediat fiind ca aceste țări să fie supuse din punct de vedere economic față de Berlin. Marele economist și om politic mergea și mai departe cu analiza susținând că „alienarea independenței economice o aduce cu sine mai târziu și pe cea a independenței politice”¹³¹.

¹²⁹ Gheorghe Rădulescu, „Profesorul Virgil N. Madgearu”, în „Profesorul Virgil Madgearu. Evocări. Studii”, București, Editura Academiei, 1987, pp.33-34.

¹³⁰ „D. Virgil Madgearu despre suspendarea transferului”, în „Argus”, an XXIII, nr.6107/19 august 1933, p.3.

¹³¹ Gheorghe Rădulescu, *op.cit.* p.43.

Față de acțiunile legionarilor, Virgil Madgearu a fost de la început intransigent, netolerând astfel de manifestări nici în viața politică și nici în mediul academic. Atitudinea sa i-a făcut pe adepții mișcării legionare să-l condamne la moarte la congresul ținut la Târgu Mureș în anul 1936, atunci când numele lui Virgil Madgearu a fost înscris pe așa-numitele „liste ale morții” alături de cele ale altor mari personalități ale timpului. Madgearu s-a arătat prea puțin impresionat de acest fapt, continuând să prezinte pericolele la care era expusă democrația românească interbelică. Din nefericire însă, legionarii și-au dus la îndeplinire amenințările, asasinându-l pe Virgil Madgearu la 27 noiembrie 1940¹³².

La doi ani de la moartea marelui economist și profesor a fost înființat un institut de cercetări economice care-i purta numele și care își propunea să studieze „fenomenele economice” după metoda lui Virgil Madgearu, în special prin „a) alcătuirea unei serii de monografii economice și cercetări conjuncturale; b) cercetări privind evoluția gândirii economice românești și influența ei asupra politicii economice; c) întocmirea unei bibliografii analitice a economiștilor români”. Totodată, se dorea și cercetarea operei lui Madgearu „în cadrul științei economice și al economiei românești”¹³³. Evenimentele prin care a trecut România nu au permis, din păcate, ca acest institut să își desfășoare activitatea în condițiile stabilite. Abia la sfârșitul anilor '60 au început să apară studii și lucrări despre opera lui Madgearu, privită din perspectivă marxistă însă.

În timpul vieții, Virgil Madgearu nu a fost nominalizat pentru admiterea în rândurile Academiei Române. Eroarea a fost îndreptată în 1990 când, în sfârșit, după o jumătate de secol, i-au fost recunoscute meritele și a fost ales membru *post-mortem* al Academiei.

¹³² Pentru detalii privind moartea lui Virgil Madgearu vezi lucrarea „Asasinatele de la Jilava..., Snagov și Strejnicul, 26-27 noiembrie 1940”, București, Editura Scripta, 1992.

¹³³ Statutele Asociației Institutului de Cercetări Economice „Profesor Virgil N. Madgearu”, în „Analele Economice și Statistice”, an XXVII, nr.5-6/1944, p.226.

Deși viața i-a fost nemeritat de scurtă și s-a sfârșit tragic, profesorul, gânditorul, tehnocratul Virgil Madgearu a fost apreciat, ba chiar înalt apreciat, inclusiv de personalități străine: „Madgearu era un om de adevărată valoare, și competența sa putea să fie invidiată de mulți miniștri de finanțe din alte țări”¹³⁴.

Desfășurându-și activitatea de-a lungul uneia dintre cele mai consistente, interesante și zbuciumate perioade din istoria României, Virgil Madgearu a avut șansa de a participa activ la construirea statului național unitar român, atât de la catedra Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, cât și de pe băncile Parlamentului sau din fotoliul ministerial, și tocmai de aceea descrierea, chiar și succintă, a personalității sale este o încercare dificilă. Așadar, rămâne încă destul de mult de făcut în direcția valorificării operei economistului și profesorului Madgearu, ceea ce va fi exclusiv în profitul nostru și al generațiilor următoare.

¹³⁴ Charles Rist, „Memoires” în *Revue d’Economie Politique*, Paris, nr.65/1955, p.1016.